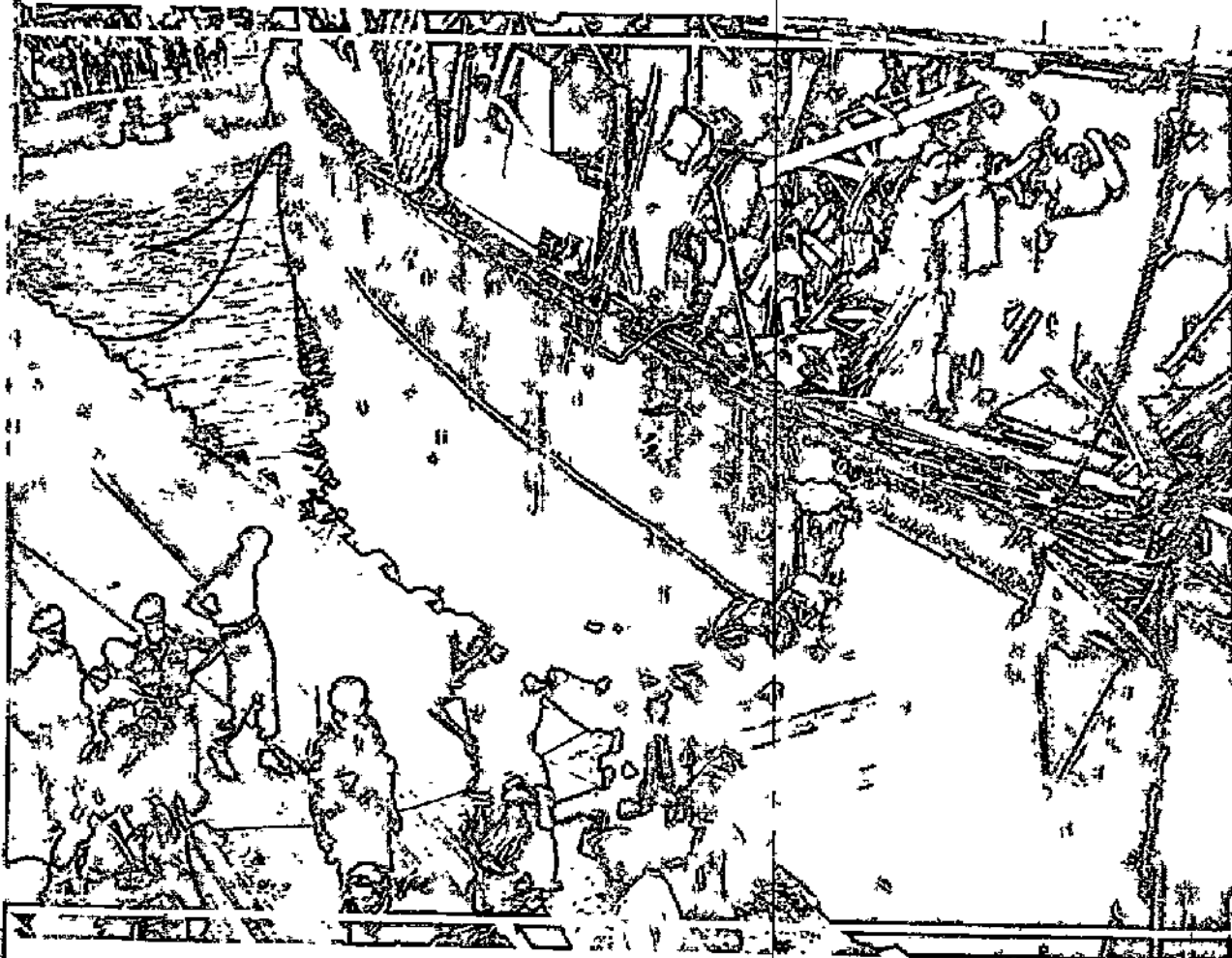

מבצע אקסודוס

גורלן תומאים

החווה

אנני הטחון והגב

ספינת ההגנה
"יציאת אירופה תש"ז"
(EXODUS 1947)

זה שם ספינת המעפילים שהצליחה לפודץ את ההסגר הבריטי בחופי
ההפלגה באירופה. הספינה מתקרבת לחופי המולדת.

"יציאת אירופה תש"ז" נסיעה לארץ ישראל: 1282 נשים, 1600 גברים,
1017 נוער, 655 ילדים - ביחד 4554 נפש מישראל!

תמש אניות משוחית ואנית סיור אחת שמו מצור על ספינת
המעפילים לאורך כל הדרך. הצי הבריטי גייס את הכוח הזה במטרה
ללכוד את הספינה לבל יגיעו אחינו לחוף מבטחים.

הספינה חותרת אלינו!

אחינו המעפילים שמיעו את קולם אל יהדי ארץ ישראל. הם יורדו
את דבדם מעל ספינתם - הערב זמם חמישי בשעה 10 ואחר זמם שש
בשעה 7.30 בבוקר. הגל 35 מפר בערך. תחנת "קול ישראל" תעביר
את השידור בגל הרדיו 45 מפר.

גורדון תומאס

מבצע אקסודוס

ממחנות המוות הנאציים לארץ המובטחת:
מסע תלאות שעיזב את גורלה
של ישראל

מחקר: גיל סנדרס

אור-עם

OPERATION EXODUS

Gordon Thomas

תוכן העניינים

7	הדמויות	1
13	הקדמה	2
17	בית הסודות	3
29	סערות רגש	4
39	החנגדות גוברת	5
48	מלחמה בכל החזיתות	6
60	תחנות פעולה	7
71	הכיוון - מערבה	8
82	שליחותו של הרב	9
92	'קיבוץ ארבעה עשר' והנערות המרקרות	10
106	הכנות	11
122	תכניות והצעות	12
140	מרגל ההגנה	13
154	הציפור פרחא מהכלוב	14
168	היתקלויות קצרות	15
181	העלייה לאונייה	16
195	הצד האפל של הירח	17
209	הקרב	18
226	מחנות ריכוז צפים	
240	השיבה	

THOMAS DUNNE BOOKS.
An imprint of St. Martin's Press.
OPERATION EXODUS. Copyright © 2010 by Gordon Thomas and Jill
Samuels Productions Limited. All rights reserved.
Printed in the United States of America. For information,
address St. Martin's Press, 175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010.

www.thomasdunnebooks.com
www.stmartins.com
Hebrew translation Copyright © 2011 by Oram Publishing House

מאנגלית: אדר ארנון
צילום השער: ויזואל

All rights reserved
No part of this book may be reproduced in any form
without permission in writing from the Publisher

כל הזכויות שמורות
פרסום בכל צורה שהיא, שלם או חלקי מספר זה,
אסוד ללא רשות ככתב כהוצאה.

נרפס בישראל
סודר במסדרה של הוצאת "אור-עם"
מהדורה ראשונה
השע"א - 2011

www.oram.co.il

11 12 13 14 15 16 - 9 8 7 6 5 4 3 2 1

39-4090

הדמויות

צוות אקסודוס

בגלל סודיות מסעם, אין מסמך רישום רשמי של אנשי הצוות ושל תפקידיהם על האקסודוס. מכל מקום, בצוות נכללו האנשים הבאים:

רוקח	אבא ליפשיץ
מלח	אבא סגל
מלח	אבות לוז
מלח	אבי לבני (ליפשיץ)
מלח	אברהם סגל
מלח	אלי קלם (קלמנוביץ)
מלח	אריה קולומיטצב
טבח	ארתור "סטנסקי" ריצר
קצין ראשון	ביל ברנשטיין
טבח	בן פורמן
קצין שני (יותר מאוחר: קברניט)	ברנרד מרקס
אלחוטן	ברק ענבה
מכונאי	ג'ון קרבסון
טבח	דוב מילס
מלח	דוד לוונטל
מלח	דוד סטארק (כוכבי)
מלח	דייב מילמן
מלח	דני מאלובסקי
טבח	הארי ויינטאפט
טבח ראשי	הכומר ג'ון גראוול
אלחוטן	הרולד ליידנר
הגאי	ויליאם "ביג ביל" מילמן
מלח	זאב סגל

19	שערי הגיהנום
254	.....
20	המקום האחרון לשלחם אליו
269	.....
21	הביתה
283	.....
	אחרית דבר
300	.....
	לאחר מעשה
305	.....
	מקורות
306	.....
	ביבליוגרפיה נבחרת
314	.....

מייק פבץ
מיכאל וגרטרודה סטולוביץקי
מרדכי ברנשטיין
מרדכי רוזמונט
מרים ברגמן
נוח קליגר
פירה גיימרק
פסיה פבץ
פרדי קדונברג
צכי יעקובוביץ
צבי תירוש
רחל ביבר (שם בדוי)

יחידת הסיור (הבריטית) הארץ ישראלית

(הדרגות בעת מבצע אקסודוס)

ד.וו. אוסטין, לוטננט קומנדר (רס"ן), קברניט אה"מ (אוניית הוד מלכותו) צ'רטי
אי.א.אס ביילי, לוטננט קומנדר (רס"ן), קברניט אה"מ צ'ילדרס
ג'ופרי ברטול, מלח כשיר, אה"מ קרדיגן ביי
לורנס קארי, מלח כשיר, אה"מ אג'קס
סי.ב. קונוויי-איירלנד, קפטן (אל"מ), קברניט אה"מ אג'קס
סר ג'ון קנינגהם, האדמירל הראשון של הים, הצי המלכותי
ג'אי. פרדל, קומנדר (סא"ל), קברניט אה"מ צ'קרט
ג'ופרי גלובר, מלח כשיר, אה"מ אג'קס
רוג'ר פידס, (לוטננט) סרן, מאוחר יותר מפקד הצי, אה"מ צ'ילדרס
ר.ד. ווטסון, קפטן (אל"מ), קברניט אה"מ צ'פטיין
ג'בי. ויקין, קפטן (אל"מ), קברניט אה"מ קרדיגן ביי
ג'בי. וילקינסון, קומנדר (סא"ל), קברניט אה"מ צ'ביוט
ר.ה.סי. ויילד, קומנדר (סא"ל), קברניט אה"מ רוונה

מרואינים אחרים

לאו ברנשטיין
הרולד גרדנר
רלף גולדמן
דניס הילי

טרי ורדי
יוסי הראל
יצחק "אייק" אהרונוביץ
לו סלוב
לני סקלאר
מוריי ארונוף
מייק וייס
מיירון גולדסטיין
נט נדלד
סול לסטר
סיימון סמקלר
סידיל ויינשטיין
סמואל שילר
פאול שולמן
פרנק לויץ
פרנק סטאנצ'ק
קודט כרוך
דאובן מרגוליס
רוג'ר דופא
שמואל בארי

טבח
מפקד
קברניט
מלח
מלח
טבח
מלח
מלח
מלח
חשמלאי
מלח
אח
הגאי
מכונאי
מלח
מלח
מלח
מכונאי ראשי
מלח
מלח
מלח
מכונאי
מלח

הנוסעים

על סיפונה של האקסודוס היו 4,515 נוסעים שנלכדו באירועים שלא הייתה להם שליטה עליהם. אלה מהם שניצלו, מפורזים היום על פני העולם. להלן שמות הנוסעים שסיפוריהם אפשרו כתיבת ספר זה:

אביבה פורת
אפרים ממאקוב
ג'דלד לנדאו
דניאל פיינשטיין
הלנה לוי
חנה פבץ
יוהן גולדמן
יוסי כהן
יוסף דייך

כאשר תגיע מלחמת העולם השנייה לקצה, לא יהיה זה קץ
מלחמתנו. עם תבוסת הנאצים, תוטל עלינו החובה לעשות כל
מאמץ שיידרש, להציל אח מה שהגרמנים השאירו מהקהילות
היהודיות. יהיה עלינו להוליך את הניצולים האלה בגלוי או
בהסתר דרך ארצות קרועות מלחמה וגבולות אל הים, ואז אל חופי
מולדתם, כרי להביא הביתה, על כתפינו, את בני עמנו שנשארו
בחיים.

דוד בן גוריון
ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל

A catalogue record for this book is available from the British Library.
Picture credits (b=bottom, m=middle, t=top)

Eity Deutch/Jill Samuels Productions Ltd: pages 9 (t), 13 (b), 15 (t),
19 (b), 25 (b), 29 (t)
Louise Nathanson: pages 4, 23
Jill Samuels Productions Ltd: pages 11 (b), 13 (b)
United States Holocaust Memorial Museum: pages 5 (t), 8 (t), 10, 12,
16 (b), 20 (b), 21, 31 (b)
Yad Vashem Archive: pages 16 (t), 17, 18 (t), 27 (t), 28,
With thanks to Harold Gardner: pages 7 (b), 14 (b), 20 (t), 22 (t), 24
With thanks to Yossi Cohen: page 19 (t)
With thanks to Noah Klieger: page 25 (t)
With thanks to Yosef Reich: page 29 (b)
Rex Pictures: page 9 (b)
Corbis: pages pages 1 (m), 26, 30
PA Photos: pages 2, (t), 5 (b), 22 (b)
Getty Images: page 3

כרזה מתוך עיתון חומה. שם הכרזה ספינת ההגנה.
באישור הארכיון לתולדות ההגנה.

שנבנתה 2,000 שנה לפני כן. וינגייט ריבר על המבצע ההנרטי של בניית אמת המים, אך במהרה חזר לדרך בטקטיקה של הרומאים, נושא שהקסים את האנגלי ללא סוף. יוסי שאלו איך הגיע לבל הירע הזה, ווינגייט השיב שמצא אותו בכתבי הקודש, וכי כל דבר שראוי לדעתו, נמצא בברית הישנה והחדשה.

בהיותה מחוץ לנמל, פנתה סירת הריג דרומה, אל הים הפתוח, כדי להגיע למפגש מול חוף מכמורת. יוסי הפליג במסלול זה מספר פעמים מאז עזב את הצבא הבריטי וחזר להגנה. המיומנויות שווינגייט לימד אותו כלי לסייע לממשלת המנדט, שימשו אותו כעת נגדה.

שליחותו האחרונה הייתה לאתונה, עם חגורת בסף מלאה מטבעות זהב, כדי לשלם לסוכן אוניות יווני על משלוח גשק ללחימה בערבים. כמיות גשק גדולות שנקנו בשוק השחור, נערמו ביוון ובאיטליה, והסוכן מצא דרך לשלחן לארץ ישראל בשימו עליהן תוויות ציוד תעשייתי בארגזים חתומים ועל ידי הצגת רישיונות היבוא/יצוא שלו. הן נשלחו לחיפה במשגורים לחברות כיתאגיד החשמל של ארץ-ישראל. יוסי היה בנמל כדי לצפות בהם נפרקים למשאיות הממתינות שהוסעו לאחד המחסנים החבריים של ההגנה בארץ. עד עתה, הובאו 200 דוכי בוך וחלפיהם, 1,000 רובים של הצבא הבריטי, 500 רובים של הצבא הגרמני, 400 מקלעים מדגמים שונים, 500 אקדחים ומיליון חצי כדורים שהוברחו אל המחבורים.

לפנות בוקר, התמקמה סירת הריג לצדה של ספינת משא קטנה המניפה דגל יווני, ויוסי טיפס במאמץ אל סיפונה. שלושה ימים אחר כך, הגיעה הספינה למי החופים של איטליה, ויוסי ירד לתוך סירת דיג אחדת והגיע לחוף בנמל טונשו בדרום המדינה. חיכתה לו שם עדה סירני. היא הסיעה אותו במכונית הספורט הדר-מושבת שלה צפונה, לקרמונה, דרומית למילאנו, בה הקים אליהו כהן תחנת מעבר. 40 ממשאיותיו, שהביאו 500 גברים וילדים ממחנות העקורים, תודלקו שם באותו זמן כדי לצאת לשלב הבא של המסע אל סט.

התורמים היו מורדים כדי לחסום את שמש הצהריים, ומגש ובו משקאות קרים היה מונח ביניהם על שולחן משרוד של סר ג'ון קנינגהם שהקשיב בתשומת לב ללוטננט קומנדר (רס"ן) ביילי שרטח את הצעתו לשיטת השתלטות יעילה יותר על אונייה פורצת הסגר. הפעולה צריכה להחביצ בלילה, ומתחילה, יהיו בה אור ורעש מתמידים: אור הזרקור של המשחתת הממוקד בספינת המהגרים, והרעש של מקלעי אורליקון, 20 מ"מ, היורים מעל ירכתי המשחתת, ושל תותחי בופורס, 40 מ"מ, היורים מעל החיבל שלה. על צופר האזעקה של המשחתת לפלח כל הזמן את הלילה, ועל הרמקולים

ארנסט בורין, שר החוץ של בריטניה בממשלת הלייבור בתקופה שלאחר המלחמה. מדיניות ההגירה המגבילה שלו והתעקשותו למנוע מאקסודוס להגיע לארץ ישראל בכל מחיר, זכו לגינוי כללי עולמי.

ב-2 לנובמבר 1917, כתב ארתור ג'יימס בלפור, מנכ"ל החוץ של בריטניה, את המכתב רכ החשיבות שנודע כ'הצהרת בלפור'. בתמונה נראה בלפור (באמצע) בין ר"ר וייצמן (מימין) לר"ר מגנס (משמאל) בטקס הנחת אבן הפינה למכון איינשטיין למתמטיקה על הר הצופים ב-1925.

דוד בן גוריון משעין את ראשו על ידיו, בעוד חיים וייצמן מאהיל בירו על עיניו שניהם נראים כמנסים למחות את המלחמה הממשמשת ובהא, בסיום הקונגרס הציוני ה-21 בזנכה ב-1939. לימינו של בן גוריון, יושב משה שרתוק (שרת) העתי להית שד החוץ הראשון של מדינת ישראל.

יוסי הראל נראה כאן בתקופה מאוחרת בחייו. הוא היה בן 28, קצין מודיעין מנוסד של ההגנה - שלחם תחת פיקודו של אורד וינגייט - כשמונה למפקד אקסודוס שידותו תחת הנהגת הקברניט אייק אהרונוביץ הלהיט את היחסים בין שניהם.

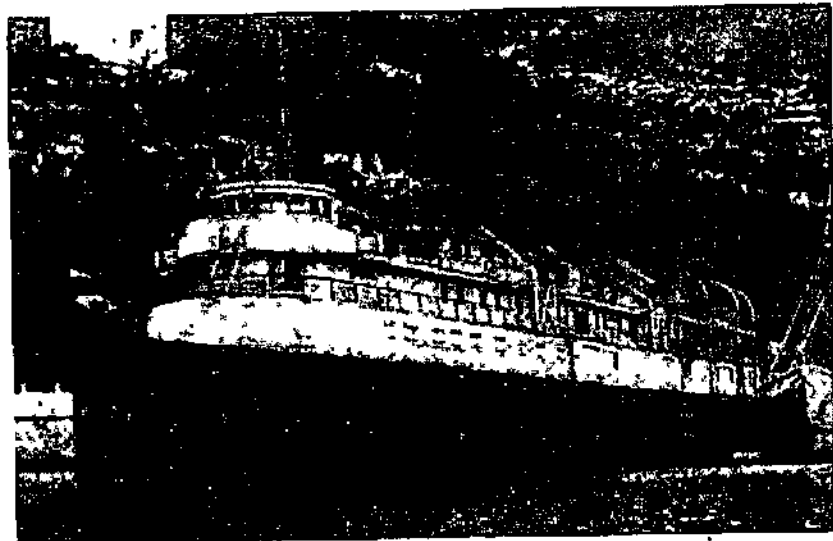
מנחם בגין, חייל פולני ותיק ולוחם גדילה בארץ ישראל, הציב בפני ממשלת המנדט הבריטי אתגר רציני, כשהוביל את אנשיו למאבק מזוין נגדה. הוא היה המפקד של ארגון האצ"ל.

גולדה מאיר (מאירסון) - כישודי ההתרמה שלה בארה"ב מילאו תפקיד מכריע בסיפורה של אקסודוס.

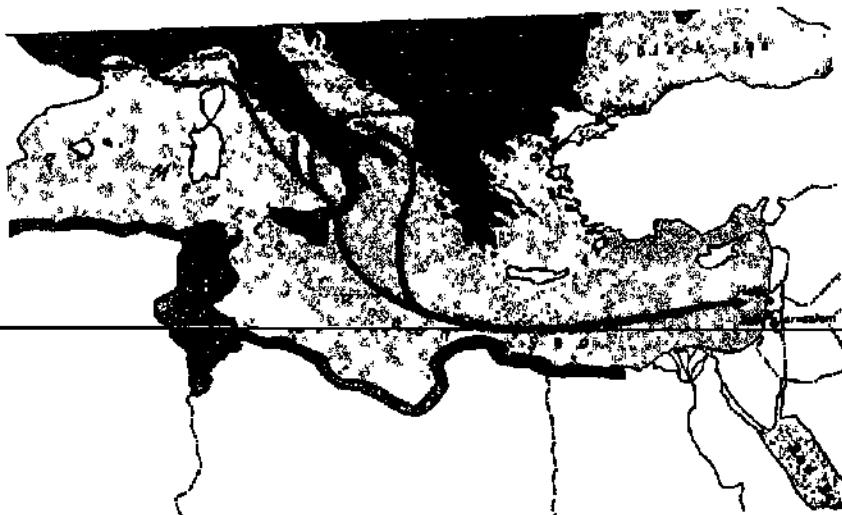
אייק אהרונוביץ הוא השני משמאל בשורה הקדמית. בן ה-22 נראה כבן-עשרה בעל חבמת רחוב. הוא החל את חייו בהפלגות בספינות מטען, והמשיך בלימודים בקולג' הימי בלונדון, שם פגש כשואל אביגור, ותיק עלייה ב'. לאחר שיחה לאורך אחד צהריים שלם ב'Lion's Corner House', המליץ אביגור על אייק כקברניט אקסורוס.

אקסורוס, לשעבר ספינת השעשועים פרזיונט וורפילר במפרץ צ'סאפיק, בחוף המזרחי של ארה"ב, עוגנת בפורטובנרה, איטליה. למעלה משמאל, נראית הווילה הלבנה היפהפייה ממנה עקב קצין ה-M16 (השירות החשאי הבריטי), הרון פררריק ונדן הובל, אחר האונייה.

אייק (יצחק) אהרונוביץ נולד בלודז', פולין. משפחתו עברה לתל אביב בשנת הולדתו. האיראליסט הצעיר והלוהט הצטרף ליחידה הימית של ההגנה, ולאחר שמונה חודשי לימוד בלונדון, הוסמך כקצין שלישי, אחר כקצין שני, ולבסוף כקצין ראשון באונייה. בפעימה הבאה, מונה לרכז-החובל של אקסורוס, מה שעשה אותו ליורד הים הנועז והמפורסם ביותר של ישראל.

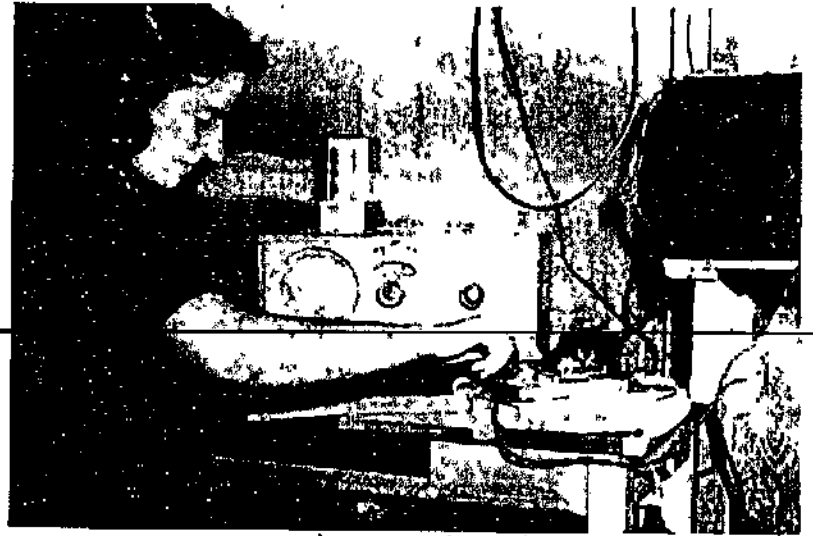

המפה מראה את הנקודות מהן הפליגו ספינות העקורים לאורך חופי איטליה. הן אודגנו על ידי עדה סירני ויהודה ארזי. הספינה הראשונה יצאה לדרך ב-1946, לאחר תום המלחמה, כשאקסודוס הייתה בתקופת ההכנות למסעה החדש. הפליטים באו ממחנות בגרמניה, דרך איטליה, לעתים קרובות ביחמתם.

אורד וינגייט, האיש שווינסטון צ'רצ'יל כינה: "איש בעל גאונות, שהיה עשוי להיות לא פחות מכך איש הגדול." הוא היה יוצא רופן בתמיכתו ביהודים ובמהויכותו לציונות. עוד לפני שנעשה לקצין מודיעין בריטי בארץ ישראל, לימד את אנשי ההגנה את הטקטיקה של לוחמת גרילה נגד מחבלים ערבים. יוסי הראל מונה לעוזרו, והטקטיקה שפיתחו הותאמה אחד כך להגנת אקסודוס בלחימתה בצוי המלכותי.

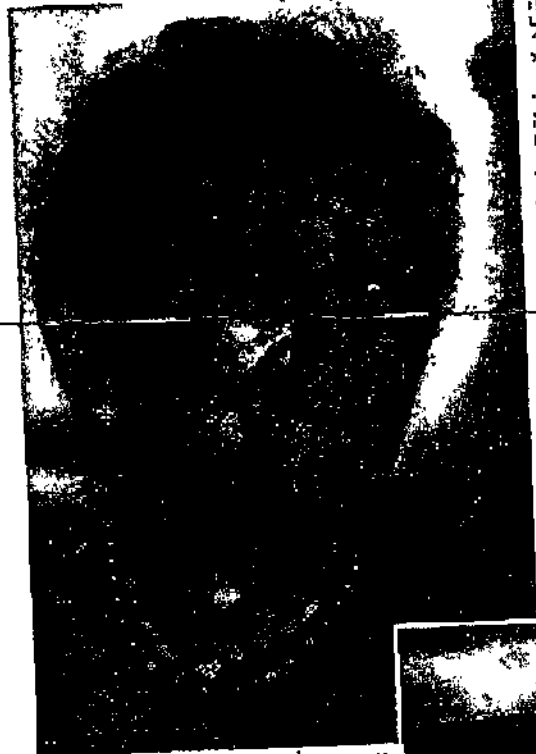
שם הצופן של יהודה ארזי היה 'אלון', שם שהלם אותו. הבריטים כינוהו שועל. אומץ לכו ובישוריו כבלש לשעבר במשטרה הארץ ישראלית, לפני שהצטרף להגנה, עשו אותו למומחה בהקמת נתיבי בריחה לפליטים יהודים. הבריטים הציעו פרס על ראשו.

לק חיוני בארגון ההגירה על ידי עלייה ב' היה לתחנות הרדיו שהקימה ההגנה ביב הים התיכון. תחנה זו הוסתרה בכסים שהקימה עדה סירני באיטליה.

ופעילה המכוויקה ביוחור של ההגנה כדרום צרפת הייתה אישה קטנה, עדינה שחורת שער בשנות האדבעים לחייה, עדה סירני. הקשרים שלה היו חשובים ביותר להשגת מסמכים לפליטים יהודים. היא הייתה אלמנתו של אנצו סירני, בן דופאו של מלך איטליה, שנשבה ועונה למוות על ידי הגסטאפו לאחר שצנח מאחודי קורי גרמנים. עדה נטלה את מקומו במבצעים באיטליה.

בגיל 19, השגיחה פירה
ניימרק (כעת ממאקוב) על
52 ילדים קטנים, ניצולי
שואה, על טיפון אקסודוס.
היא ואפרים ממאקוב, שפירה
פגשה בו והתאהבה בו על
האונייה, נישאו במחנה המעצר
פופנדורף, ונישאו לאחר מכן
בשנת בישראל.

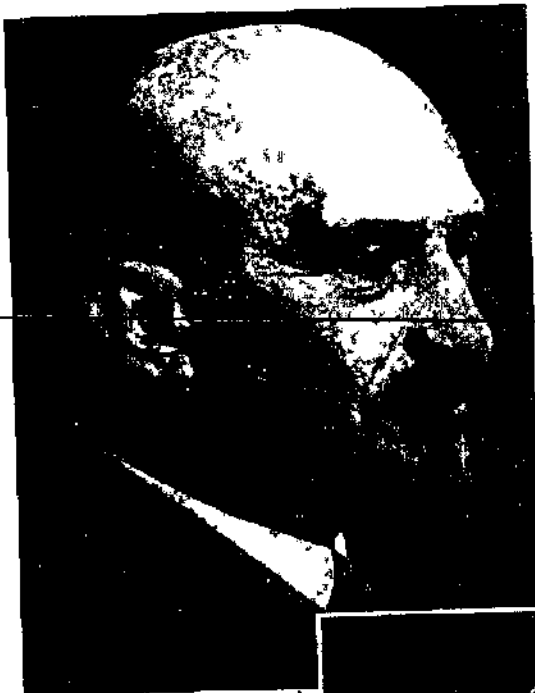
אישה על מיטת זריחה באקסודוס.
המיטה עשויה מקרשים
שהובאו מכולטימור וחוברו יחד
בפורטובנדה.

לי קאלט וביל ברנשטיין, הקצין הראשון של אקסודוס, במצב רוח חגיגי לפני
פלגת פרוזינט וורפילד. ביל נהרג בקרב על אקסודוס ממכת גרזן שקיבל על ראשו
אחר מאנשי צוותי ההשתלטות הבריטיים. לפני כן, אמר לחבריו כאוניה שיש לו
חושה מוקרמת שימות בקרב. הוא קבור בשורת הקדושים בבית קברות בחיפה,
חשוב לאחר הגיבורים הדכים של המסע.

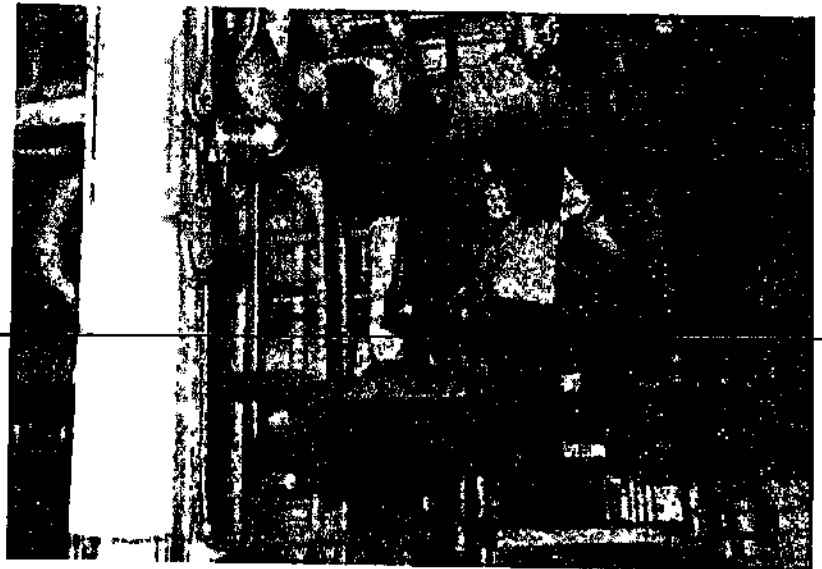
דוד בן גוריון, המנהיג היהודי הלוהט, מצא בנשיא טרומן אדם המוכן להקשיב לו,
כשריבר על הנושא הכאוב של מתנות העקורים בגרמניה. בן גוריון דחק בטרומן
לבקש ממזכיר החוץ הבריטי, ארנסט בוין, להתיר למאה אלף יהודים להיכנס
לארץ ישראל.

חיים וייצמן שנוכח בכפר
 נידה ליד פינסק באימפריה
 הצארית, נעשה לנשיאה
 הראשון של מדינת ישראל.
 כשיאה של קדיירה מזהירה
 שעיצבה את גדלו של העם
 היהודי. תפקידו החיוני
 בהקמת המדינה היהודית
 גרם לו להסתכסך עם וינסטון
 צ'רצ'יל, ארנסט בוז'והנשיא
 ריזולט. הוא עמד מולם
 בגילוי לב, ולעתים בועם,
 אך מעל הכול, עם החכמה
 שצבר לאורך חייו במאבקו
 להקמת מדינת ישראל.

לוטננט (סדן) רוג'ד פידס
 מאוניית הוד מלכותו
 ציילורס היה מפקד חוליות
 ההשתלטות של הצי שתקפו
 את אקסודוס. הוא ניצל במזל
 מנפילה לים, כאשר בנחתו
 על סיפון האונייה, הותקף
 כמטר קופסאות שימורים
 ותפוחי ארמה. החל קרב
 שונה מכל קרב אחר. לפני
 צאתו לגמלאות, הספיק
 להיות ארמידל הצי.

סול לסטר היה אחר מ-35 היהודים האמריקאים שהתנדבו לצוות באקסודוס. דבים
 מהם חתמו, כלסטר, לשרת כמלחים פשוטים, אך בשגורע לאייק אהרונוביץ על
 כישוריו כמכונאי, הוא הועבר לחדר המכונות, ולמד לתחזק את המכונות הגדולות
 המסובבות את מוט המרחף של האונייה יותר ממאה פעמים ברקה.

רחוקים זה לזה בחום הלוהט, הזכירו הנוסעים זה לזה, שכל מה שחשוב הוא
 שניצלו, וכל מה שהם רוצים הוא להגיע למולדתם.

רלף גולרמן היה קצין הגנה בכיר בניו יורק שארגן סעודות צהדיים להתרמה. על הדוכרים בהן נמנו גולרה מאיר ודוד בן גוריון. היו מקרים בהם נאספו התחייבויות על סך 50 מיליון דולר בתוך דקות, כדי לממן קניית אוניות כאקסודוס.

ג'ידלד לנדאו מונה לאחראי על דכים מהילדים הגדולים יותר באקסודוס. אחד מהם היה צבי יעקובוביץ, ששרד את בוכנוואלד והיה עתיד להיידות למוות על ידי צוות ההשתלטות הבריטי. הוא היה כמעט בן 15. עוד שניים נהרגו על האונייה: חברו של צבי, מרדכי באומשטיין, וביל ברנשטיין.

ספינה שעמדה בראש כוח ההתקפה של יחידת הסיוע הארץ ישראלית, הייתה אה"מ 'יילדרס'. מתכנן הטקטיקה לשביית אקסודוס היה הקברניט שלה, לוטננט קומנדר 'ס'ון) אי.א.אס. ביילי, ותיק מלחמת העולם השנייה. הוא החליט שמשטח הזינוק אונייתו יאפשר למלחיו שעברו אימון מיוחד, להתגבר על המכנה העל-סיפתי גבוה של אקסודוס. אך ביילי לא הביא בחשבון את ההתנגדות הלא צפויה של 'סעיה.

ירלף וינסטיין שגולד וגדל בברוקלין, היה הקצין השלישי באקסודוס, ונראה אדם המעוניין רק בהבאת הנוסעים 'ארץ ישראל'. חזק בגופו, הוא צלע ואז חלה בילדותו בשיתוק. הוא היה צעיר, וכשלא היה בתפקיד, ייך לילדים באונייה. בעת הקרב ים, הוא פעל עם אייך לכוון את האונייה באמצעות הגה הכיוון בירכתיים, כדי לחמוק פעם אחר פעם מטקטיקת הנגיחות של משחתות הצי המלכותי.

הרגל והלוח ועליו שם האונייה הודמו לאחר הלוויה של האם שילדה תינוק חי על האונייה. התוקפים מהצי המלכותי המפורזים על הסיפון, קיבלו פקודה לא להוריד את הסמלים. בהתקרב האונייה לחוף ארץ ישראל, התאחדו הנוסעים בשירה.

לד גרדנר היה חייל צעיר בא הבריטי בארץ ישראל, הוצב כשומר על אוניית דוש רנימוז פארק. תפקידו לסייר מחוץ לכלוב יל בו נמצאו הפליטים. קשר קשרי ידידות עם ה מהם, ביניהם צעירה וקראינה שדיברה אנגלית עם מושלמת. כשהגיעה בנייה להמבורג, היה אחד וזמרים המעטים שחשבו הפליטים לא היו צריכים וישלה חזרה לגרמניה.

תמונה שצולמה על ידי החייל הרולד גרדנר. אחת המשחתות בכוח המשימה שתקף את אקסורוס.

שלה להשמיע שוב ושוב, לפורצת ההסגר, את הפקודה לעצוד. המשחתת תתקרב אליה, ותשתמש במטול למים עמוקים כדי לירות עוגן קשור לתיל פלדה מעל צלעות פורצת ההסגר ולקשרה על ירי כך לספינת הסיור.

על כל משחתת יהיה צוות שאומן במיוחד להשתלטות על ספינה, מצויד במרססי גז מדמיע לריכוזי מהומות, ברובי לי אנפילד ובתתי-מקלעים לנקסטר, 9 מ"מ. כל נחת יישא גם אלה באורך 60 ס"מ, כדי להרוף את היריכים או להנחית מכות על גופם, וילבש סוודר לבן וקובע פלדה צבוע לכן, וכן שריון זרוע מעור דומה לזה בו משתמשים בני זולו. צוות ההשתלטות יכלול שני מלחים מצוידים בנורוקי לחץ גבוה, כדי לחוף את המהגרים אל מעבר לשטח בו ינחת הצוות.

ביילי טיים את התדרוך המפורט שלו באזרה: "יש לקחת בחשבון את האיום שגורמות מהגרות המשתמשות בסיכות הראש שלהן. כל אדם בצוות ההשתלטות חייב להיות מצויד בקופסה כזו המשמשת במשחק קריקט כדי להגן על איבריו המוצנעים. לא פחות חשוב, שכל אחד מהם יקפיד על מראה מעודד כבוד. המהגרים צריכים להבין שהם מתמודדים עם מקצוענים יעילים. החשוב הוא לא לפגוע או להזוג משהו במתכוון. השיטות המוצעות תבטחנה את שבייתה המהירה של אונייה בלתי חוקית."

הלורד הראשון של הים הראה לביילי את הדרי"ה של סטפנסון, ובו המידע שייתכן שאוניות מהגרים גדולות יותר נמצאות כבר בדרך, ואמר לו שהוא יהיה אחראי לעצירתן.

מחנה המעבר ליד קרמונה היה כסיס צבא גרמני שניטש במהירות כשחייליו נסוגו אל הרייך השלישי. פועלים שנשכרו על ידי הג'וינט, ניקו וריהטו את הצריפים במיטות, מקלחות, בתי שימוש, מטבח כשר וחדר אוכל. המזווה מולא מחדש, ואוכל משומר וירקות טריים נקנו במקום. מאפייה בקרמונה סיפקה כעכים בכל יום.

עדה ויוטי עברו בקפידה על שמות הפליטים ברשימות בהן היו רשומים מקומם, ארץ לידתם ומחנות הריכוז בהם נכלאו. זה היה תהליך אטי ומייגע, מכיוון שפליטים רבים התנסו בזוועות שיצרו אצלם פערים בזיכרון. בין מסמכיהם היו אישורי חציית גבול מאיטליה לצרפת שהושגו על ידי יהודה ארזי. המסמך החשוב ביותר היה אשרה מכסיקאית שניתנה לכל גבר, אישה וילד, שזיהתה אותם כאזרחים של אותה מדינה. האשרות הובאו על ידי משה בר גלעד מדיפלומטים מכסיקאים כמדרידי. מספר פליטים היו יהודים ממזרח אירופה, ועוכדי הסער של המחנה רחצו, חיטאו והלבישו אותם לשלב הבא של מסעם דרומה. ביניהם היה יוסף רייך.

דייך בא מארדום, עיד שנוסדה במאה ה-14 מדרום לוודשה. היו בה

קסודוס, לאחד ונעצרה בים על ידי וח המשימה של הצי. ומחיר היה שלושה ורוגים מאנשי האונייה, ואתיים פצועים ומבנה נל-סיפוני מרוסק לחזיכות. התוקפים זספו את תפוחי הארמה קופסאות השימורים שנזרקו עליהם, כדי לקחתם לספינות המלחמה שלהם בהן שרר מחסור במוון. מזכרות ללחימה נגנבו מחפצי הפליטים.

סר ג'ון קנינגהם. בפרוץ מלחמת העולם השנייה, היה סגן אדמירל. לאחר המלחמה, מונה למפקד צי מזרח הים התיכון, שכלל את יחידת הסיור הארץ ישראלית, וב-1946, מונה ללורד הראשון של הים התיכון.

אקסודוס מגיעה לחיפה תחת משמר צוותי ההשתלטות של יחידת הסיור הארץ ישראלית. לפליטים הותר להניף את דגלם ולהציג את שמה החדש של האונייה שהייתה ידועה קודם כפרוזידנט וורפילד. מאוחר יותר, כשהפליגה מפורדרייבוק בצרפת למעצר בגרמניה, ביטאו הפליטים על ריגוד פארק את מחאתם הנמשכת על ירי עיטור הדגל הבריטי בצלבי קרס.

לעגון בסכך שוברי הגלים והאגנים המלאים בספינות דיג ודוברות התעלות. רבות מדרכי המים לא היו די גדולות להכיל אונייה בגודלה של פרוידנט וורפילד. בסופו של דבר, סיכמו על שובר גלים מאחורי הנמל החיצון, שהיו בו מדרגות המוליכות לכביש עליו יכלו המשאיות לחנות.

האב גראוול התחיל לכתוב ביומנו: "היהודים הארץ ישראלים של עלייה ב' כינו אותנו, האמריקאים על הסיפון, נעדי שרשו. הם הזהירו כל הזמן את המתנדבים האמריקאים בעניין תשיבות התשאיות והשתיקה. ביידיש, אדם המזהיר אתר לשחוק או לשמור סוד, מניח אצבע על שפתיו ונושף עליה את המילה 'שר', שבאה כנראה מהמילה היידי 'שה'."

14

העלייה לאונייה

מעל גשר הפיקוד של פרוידנט וורפילד, צפה אייק בשירה הראשונה מתחילה להוריד את נוסעיה, לפני שתצא שוב לאסוף את הפליטים הבאים המחכים במחנות. מן המשאיות יצאו היתומים, משה, מפקד המתנה שלהם, ר"ר כהן והאתיות שלו.

באפלה המתעבה, עברו ביניהם תושבי סט, מחייכים לעתים, מחלקים לילדים ממתקים ומשקאות קלים, ואז מנחים אותם במדרגות היורדות אל הרציפים. עדה היא שרקמה את הרעיון לערב את המקומיים וליידע אותם עד כמה מעדיכים את עזרתם בשבועות האחרונים.

על הרציף הביטו היתומים בפליאה באונייה, גופה מתנשא מעליהם, ובפנים המביטות בהם מלמעלה, ומקדמות את פניהם כבדיחה כעברית כשהם עולים לאיטם בכבש האונייה, כל אחד עם התיבה והאשרה שלו.

בהגיעם לסיפון, מסרו הילדים את מסמכיהם לביל ברנשטיין, הקצין הראשון באונייה. הוא זרק אותם לשק פתוח שנושרף לאתר מכן. ליוטי ועדה העומדים לרגלי כבש האונייה, הוקל בראותם שהזנדרם הצרפתי מעיף רק מבט חטוף במסמכים.

האב גראוול רשם ביומנו: "לאחר שהכנו משקאות חמים, עליתי על הסיפון כדי לחזות בעלייה לאונייה. משאיות באו והלכו. הייתה אחידה של שמתה, גאוה, רמעות ומעט תרדה כשהם עלו לסיפון. יכולתי להבין את התרדה. סוף כל סוף, זה קורה. יכולתי לראות את אייק על הגשר צופה על הכול. הוא אמר לי שהמסע נוער להיות מכצע עלייה בלתי חוקית גדול שימשוך את תשומת לבו של העולם."

בעוד האתיות מלוות את הילדים למטה אל מיטות הקומות שנשמרו לילדים, הונתה ר"ר כהן למקום בו הוקם בית החולים של האונייה על יד אייב ליפשיץ, שכבד ערך את הצויד הרפואי לביקורת. ר"ר כהן העריך שעם יותר מ-4,000 מטופלים בכוח, לא יהיה לו אף פעם זמן להעריך את מצבם

הדפואי. הוא הבחין שכמה מהנשים נמצאות בשלבי היריון מתקרמים, ושמח לדאות שיש במקום ערכת לידה. תפיחות שגילה על דגלי כמה מהנוסעים, עודדו בו חשש שהם סובלים מסוכרת חדיפה, ומהתנשמותם של נוסעים אחדים בטפסם בכבש המעלות לאונייה, הסיק שיש להם בעיות לב. בתנאים נורמליים, הוא היה ממליץ על כך שלא יפליגו, אך כל מה שיכול היה לעשות, הוא לקוות שעומד לרשותו הציור החדוש לטפל בהם.

הדופא ביקש שהנשים העומדות לפני לידה תקבלנה מיטות סמוכות לבית החולים הארעי. אחד מאנשי הצוות הצביע על סירות ההצלה והדוברות, והסביד שיהיה רי זמן להודידן למים. הוא הוסיף שבמקרה חירום, חייבת להינתן קדימות לנשים חולות ולילדים, כאשר מדובר במעבר לסידות הצלה.

פידה ניימדק קיבלה בשלב די מוקדם את הכינוי 'קודאת הרשימה' במחנה מחוץ למדסיי. בכל יום, ללא הברל, היא ספרה את 52 האפרוחים שלה, כאשר התעוררו ולפני שהלכו לישון. היא ישנה קרוב לדלת הצריף, כדי לוודא שאף אחד לא ייכנס אליו בלילה. היא אמדה לבנים, דבים מהם מעט יותר מילדים, שעליהם לעזור לה להגן על הבנות. כאשר הגיע תורם לעזוב את המחנה, היא עמדה על כך שתרים כל ילד למשאית, וסידבה לשבת ליד הנהג, באמרה שעליה לנסוע אִתם.

עדה סירני ראתה איך, בהגיעם לרציף, סידרה פידה שוב את הילדים בשורה וספרה אותם, אוחזת בידה צדוד אשדות. כאשר השוטר הצרפתי העיף בהם מבט, פידה הצביעה עליהם ואמרה: "כולם שלי."

השוטר הגרם גענע בראשו והושיט לה חזרה את המסמכים. פידה העניקה לו חיוך יפה, והולכה אותם אל כבש האונייה. היא נזכרה: "זה היה כמו לעלות על ספינת שעשועים, ספינת אהבה, ספינה שהגיעה כל הדרך מאמריקה. הייתי עם הילדים שלי. כל דבר נראה כה נקי וידידותי, מחכה לקבל אותנו. זו הייתה ההתחלה של המסע הטוב שלנו. אמרו לי כבר להסביר לילדים מה מותר להם לעשות, מה לא לעשות, וכעת, לאן בדיוק אנו נוסעים."

כאשר הציע יוסי, שעמד על הסיפון, שיינתנו לילדים מיטות בחלקים נפרדים של האונייה, כשהמבוגרים ביניהם משגיחים על הקטנים יותר, היא נתנה בו מבט קשה וענתה: "באנו לכאן יחד, ואנו נשארים יחד. כאשר נגיע למולדת, נחיה יחד בקיבוץ. זו הסיבה שנבחרתי לעשות את מה שאלוהים ביקש ממני לעשות."

* * *

בחצות, הלך אחרון התושבים המקומיים שצפה בהגעת הפליטים, לביתו. רק המגדלור בקצה שובר הגלים סן לואי, היכן שעגנה פרזינט וורפילה, המשיך לשגר את אלומתו כל 30 שניות. האוד היה חזק עד כדי להדור את האפלה למרחק של 22.5 ק"מ על פני מפרץ ליון.

מגשד הפיקוד דאה אייק עוד מפקד מחנה יורד מהמשאית המובילה של שיירתו, וצועד הלוך וחוזר על פני הכביש, כדי לראות את הפליטים יורדים מהמשאיות האחרות ולחזום. היה משהו מוכר ומעודד אי שקט בצעידתו. אייק עצם את עיניו לרגע, נזכר בצילומים שראה של היהודים מובלים לתאי הגויים. הוא פקח את עיניו. זה לא יקרה שוב לעולם. אף אחד לא יוכל להפוך את מה שצריך להיות שליחות של חמלה, לשום דבר אחר. הוא ידאג לכך.

כשהחל אורו הראשון של השחר לרכך את השמים מעל הים, הוביל צבי תירוש את הפליטים במחנהו מהמשאיות אל הרציף. קרן האור של המגדלור הזכירה לרבים מהם את זיקודי מחנה הריכוח, וכמה מהילדים החלו לבכות ונצמדו למבוגרים. צבי נע בתוכם, מעודד אותם בדברים בהלכם לאיטם לקראת כבש האונייה.

הוא הבין את המתח והפחדים שלהם. כמה פעמים הועמטו ככה לקרונות בקד? למענם, היה נחוש לשמור על קור רוח, מפני שידע שהם רוצים שיהיה המנהיג שהחזיק אותם יחד במחנה. הוא הצביע על האונייה, ואמר שזה המקום בו יכולים להתחיל חייהם החדשים. הוא דיבר אליהם בכיטחון שהגיע ועודד חיוכים. אם צבי מבטיח, זה חייב להיות נכון.

כשהגיעו למרגלות כבש האונייה, לקחה אותו עדה הצדה והציגה אותו בפני יוסי שסימן בתנועות יד קלות לעומדים בתור להתקדם מהר יותר. הוא ידע שיותר מ-2,000 אנשים צדיכים עדיין לעלות על הסיפון. מפקד האונייה הודיע לצבי שעדה סיפרה לו על כישוריו הלשוניים ושברצונו שישרת בתפקיד דומה על האונייה.

משימתו הראשונה של צבי הייתה לבחור מבין הנוסעים מתרגמים שדיברו היטב בשפות הרבות שבהן דיברו על הסיפון. נוסף על שתי השפות הראשיות, עברית ויידיש, היה עליהם לדעת לדבר בפולנית, רוסית, רומנית וגרמנית, השפות של המחנות. יוסי הסביד שפקודותיו חייבות להיות מועברות במהירות. זו תהיה אחדיותו של צבי, ועליו להציב בכל סיפון מתרגמים שיהיו זמינים באופן קבוע כדי לקשר בין שידוריו של יוסי במערכת הכריזה של האונייה לנוסעיה. על צבי היה ללמוד את המערכת ולוודא שהמתרגמים מדייקים בהעברת דבריו של יוסי. מפעם לפעם במשך היום, ישתמש צבי במערכת כדי להעביר מידע לנוסעים על אירועים שונים על הסיפון.

כשהגיעו מיכאל סטולוביצקי וגרטרודה לסיפון והשליכו את אשדותיהם

לשק שהוחזק פתוח על ידי מלח, לחץ מיכאל את ידה ואמר לה שהכול יהיה בסדר ושהוא ידאג לה. היא חייבה, מזכירה לעצמה שוב איך במשך השבועות האלה במחנה חל בו שינוי ניכר. עם אוכל שופע, התעמלות ואוויר הים, הוא עלה במשקל והפך לנער חסון.

כשעלו קרני השמש הראשונות מעל האופק, מחליפות את קרן האור של המגדלור, מחתה גרטרודה דמעות אושר, ברכנה לנשק את מצחו של מיקי. "אתה צודק, אין מה לדאוג. בעוד כמה ימים נהיה בבית."

ביררו מהמשאית שהביאה אותו ממחנה קאיוול, פדץ נוח קליגר בצחוק למראה פרזיזנט וורפילד. הוא לא ראה מעולם אונייה מכוועדת כל כך, כשארובתה היחידה מתרוממת כארובת בית חרושת מלוכלכת אל השמים הכחולים. הוא שאל את עצמו: "איך יכול משהו לחשוב שהאונייה יכולה לשאת את 4,500 האנשים שדוכר עליהם בתורידך בבית הקפה ברחוב האחוריי?"

הוא שאל את השאלה שוב בהגיעו לסיפון האונייה, כשחום השמש כבר מכה בפניו. ביל ברנשטיין, הקצין הראשון, חיכה לו, מחזיק במעיל ספורט קצר כחול-לבן. הוא נד בראשו ואמר לו ללכשו, באומרו: "זה יתאים. כעת, בתשובה על שאלתך, תיבה ישנה זו תספיק לכל האנשים בעזרת אנשים כמוך."

הוא פנה והצביע על גרם מדרגות שהוליך לגשר. תפקידו של נוח היה לעצור כל אחד שעולה לשם. כאשר שאל מדוע עליו ללבוש את מעיל הספורט, נאנח ברנשטיין: "מפני שזה נראה טוב עליך, נוהג לך סמכות."

נוח נד בראשו ותשב: "זה יהיה משעשע."

בקושי הספיק להתייצב במקומו, כאשר דמות דקה, לבושה אפור ומכנסיים קצרים, ניסתה לעברו בריצה. נוח חסם את דרכה ואמר לה להסתלק. התחיל קרב צעקות, הצעיר בעברית ואנגלית, ונוח בצרפתית.

"הוא היה ברנש קטן כך שלא פחדתי. אך הוא עלה על עצביי. לפתע הגיע ברנשטיין בריצה ואמר לי לסגת. אמדתי בשום פנים ואופן. אני עושה מה שהוא אמר לי לעשות. ברנשטיין הביט בי, טלטל את ראשו ואמר שזה לא כולל את קברניט האונייה."

אייק הביט בנוח, חיך ואמר לברנשטיין להחכים את נוח כאיש צוות. אך לא היה עליו ללבוש את מעיל הספורט כדי להראות את סמכותו. זה עתה, הוכיח זאת.

נוסעים רבים התייצבו בתורים ליד המטבח, כדי לקבל קעריות מרק, קפה טרי ומשקאות חמים לילדיהם. חיוכיהם ותנודות הראש לאות תודה היו קרובים להביא את צוות עובדי המטבח לדמעות.

גרטרודה ומיכאל הלכו בעקבות סיריל ויינסטיין למטה, אל שורת מיטות במחסן האונייה. הוא התנצל על הצפיפות במגורים, אך גרטרודה

חייכה ואמרה שמה שניתן להם כאן, נוח יותר מהמחנה. היא ומיקי יצאו לסייר באונייה, עושים את דרכם בין החדשים המגיעים אליה. אלה הונחו בגרמי המעלות על ידי אנשי הצוות שסייעו לזקנים ולחלשים ברגליהם. כמה מהיתומים של משה כבר למדו להכיר את האונייה, ורצו סביב הסיפונים השונים. בכטן האונייה בדקו מכוונאי חדר המנועים את לוחות הבקרה, אולם עד להגעת פקודה מהגשר, לא היה לנט נדלר ולאחרים מה לעשות.

כמשך הבוקר, המשיכו משאיות לטרטר דרך רחובותיה מרוצפי האבן של סט, ופליטים המשיכו לעלות לאונייה, אוהזים במזודות מרופטות ובתיקים מלאי חפצים שסחבו על פני אירופה. נזכר האב גראוול: "מאחורי בגדיהם המלוכלכים, המסמורטיים, היה משהו אצילי כל כך, נפלא כל כך, על פניהם. זו הייתה החירות. הם היו בדרכם הביתה."

עדה ספרה עד כה 3,000 שעלו בכבש האונייה. האנשים עמדו לאורך מעקה הרציף, וקולות הצחוק של הילדים נישאו עד למזח. לפתע הם החלו להסתובב ולהצביע. מטוס טס מעליהם. הוא נטה הצדה באטיות, ושוב טס מעליהם. עדה זיהתה את סימוני מטוס הסיור ווריק של חיל האוויר המלכותי.

על הכביש, יצא אליהו כהן מהמשאית המובילה והרים ארבע אצבעות לעבר הגשר; עור ארבע שיירות - 24 משאיות, כלומר, עוד 1,500 פליטים עדיין צריכים לעלות לאונייה.

יום חמישי, העשירי ליולי, היה חם ומחניק בפריס, והתאים למצב הרוח הסוער של מזכיר החוץ בוויין, שנכנס למשרד החוץ הצרפתי בקיי ר'אורסיי כדי להתעמת שוב עם ז'ורז' בידו. מוקדם יותר באותו יום, אמר סטיוארט מנזיס לכוויין שקציניו - סמיילי וורשויל - צפו בפרזיזנט וורפילד מעלה על סיפונה נוסעים. החדשות הספיקו לשלוח את בוויין לטיסה נוספת מעבר לתעלה כדי לפגוש בכידו.

דף קופר - דיפלומט ממולח, שיותר מפעם אחת בזמן המלחמה, שיכך התפרצויות של ידידו וינסטון צ'רציל - המתין למזכיר החוץ ולעתוריו בנמל התעופה. השגריר חשב ששכנע את בוויין להירגע בעת שהוליכו לחדר הישיבות במשרד החוץ. אולם שתי הקבוצות רק התיישבו משני צדי השולחן כאשר הגיע שליח מהשגרירות הבריטית והושיט לשגריר מעטפה. הדיפלומט קרא את תוכנה והעביד את המכתב לכוויין. פניו של מזכיר החוץ, הסגולות-חומות מאהבת הוויסקי, הסמיקו יותר כאשר קם על רגליו.

כפי שרשם אחד העותרים: "כוויין אמר שפרזיזנט וורפילד הפכה לעלבון רציני לממשלת הוד מלכותו, ושזה עתה הודיע לו הקונסול הכללי במרסיי שהאונייה עומדת להפליג. אחד מעוזריו של בוויין הושיט לו מסמך, והוא

נפנף בו על פני השולחן. זו הייתה תעורת הפלגה בים של חברת הביטוח לזיד, שקבעה ברורות כי האונייה אינה יכולה לשאת נוסעים. לכן רוצה ממשלה הוד מלכותו שממשלת צרפת תנקוט באמצעים מדיניים לסילוקם. בדממה שהשתררה, דחף בירו את כיסאו אחורה, הלך אל הטלפון שעל שולחן צדדי והזמין שיחה. כאשר נוצר קשר, אמר למפקד המשטרה בסט להוריד מפרזיזנט וורפילד את כל הנוסעים.

העולים האחרונים עלו על פרזיזנט וורפילד, וסיפוגיה היו גדושי אנשים. חלונות ודלתות הוחזקו פתוחים כדי לאפשר לאוויר לחדוד אל מתחת לסיפונים ביום החם ביותר בשנה. האב גראוול שלח את צוות המטבח שלו לעבוד בסיפונים עם דליי מי שתייה צוננים. למרות החום, שרר בקרב הנוסעים מצב רוח מרומם. הם שדו ואמרו זה לזה שבקרוב יצאו לדרכם. הם הריעו, כאשר שתי דוברות שעגנו בקצה שובר הגלים סן לואי, געו הצרה כדי ליצור לפרזיזנט וורפילד מעבר חופשי אל מעבר למגדלוד, לתוך מפרץ ליון. התשואות גברו, כאשר הגיע מחדר המכונות רעש הבוכנות שהחלו לפעול. הכול נראה מוכן להפלגה, עד שאייק ויוסי נקדאו אל צריף הרדיו, בו קלט האלחוטן ענבה ברק מסר מוצפן, שקלט שאול אביגור מהמשרד בחווילה של מנהל ה-DST (שירות הביון הצרפתי) בפריס. יהודה ארזי ועדה סידני נקדאו למקום, וביל ברנשטיין הוצב לשמור על דלת הצדף.

אייק אמר שנורע לאביגור, שבידו הורה למנהל הנמל להעביר את האונייה למקום עגינה אחר, מאחורי הגשר הזחית, שיורד אחר כך כדי לחסום את יציאתה אל הים. התמרון צריך להסתיים עם שחר, ולאחריו ילוו כל הנוסעים אל החוף לאוטובוסים שיקחו אותם חזרה למחנות. המשטרה הצרפתית קיבלה פקודות ללוותם כשיעברו על פני חברי איגוד שובתים.

אייק אמר שהוא ייסע אל המושל כמונטפליה, בעוד יוסי ועדה ילכו להיפגש עם מנהל הנמל, יחד עם צבי תירוש. אין לספר לנוסעים על המצב, פרט ליוצא מן הכלל אחד. אייק רצה שנוח קליגר יתלווה אליו. נחישותו וכישוריו הלשוניים הרשימו את הקברניט, ונוכחותו תבטיח תרגום מדויק של דברי המושל.

נוח מצא את עצמו מתרגם במהירות גבוהה את המילים הזורמות בין המושל, פקידיו ואייק. האחדון הזהיר שאי הפלגת האונייה תהיה אסון מדיני לצרפת, שעשתה כה הדבה לעמוד מול מדיניות ההגירה של הבריטים. הנוסעים נתונים עתה לשיקול דעתו של המושל: תינקות חולים, נשים הדות, החלשים. אייק חשב על הכול ועל כל מה שיכול לזכות באהדתו של המושל. האשרות הקולומביות שלהם תקפות רק לנסיעה לארץ ישראל. אין להם מסמכים אחרים. הם יהיו כאבותיהם, יהודים נורדים. עד שיגיעו

לארץ ישראל, ביתם היחיד הוא האונייה. חייבים להרשות להם להישאר על האונייה ולהפליג.

נוח לא דאה מעורו הצגה מוצלחת כזו של אייק המרצה בלהט את רבריו נקודה אחר נקודה. המושל החל לנענע את ראשו, והביט בפקידיו. גם הם נרו בראשם להסכמה. לבסוף, הזדקף המושל בכיסאו ואמר שיעשה כל שביכולתו כדי לסייע. בינתיים, יכולים הנוסעים להישאר על האונייה, שלא תועבד למקום אחר. מזבירתו הקלידה את ההחלטה, המושל חתם עליה, נתן את הנייד לאייק וביקש ממנה להזמין שיחה לפריס.

יוסי ועדה זכו ליחס אוהד מצד מנהל הנמל, אולם לא ליותר מזה. על המכתבה במשדדו הייתה מונחת הוראה ממשרד החוץ, לפיה יש להשביח חלק ממנוע האונייה כדי שלא תוכל להפליג. בינתיים, נמשכו ההכנות להחזרת הנוסעים למחנות.

יוסי ועדה התכוננו לעזוב את המשרד מובסים, כאשר הטלפון על השולחן צלצל. מנהל הנמל הרים אותו והקשיב, אחר החל לכתוב במהירות בפנקס, מציץ באורחיו, מגיר בדאשו ואומר: "כן, כן." לאחר שהניח את השפופרת, הביט בעדה וביוסי בפליאה. "יש לכם ידידים רבי עוצמה. זה היה שד העבודה, מיסייה דניאל מאיר. הוא הורה לי שתוכלו לעזוב את הנמל הזה עד מחר בשתיים לפנות בוקר. אם לא תצאו לדרככם ער אז, תיעצרו." מנהל הנמל קם ממקומו והלך אל מפת קיר של הנמל, והצביע על המקום בו עגנה פרזיזנט וורפילד ועל הנתיב שעליה לעבור על פני כמה רציפים כדי להגיע לים. לשם כך, יזדקקו לנתב שידרוש שכר מתאים. זה יהיה עניין שעל רב-החובל של האונייה לסדר. יוסי חיך. הוא הבין את כללי המשא ומתן.

במלטה, אידח לוטננט קומנדר ביילי לארוחת ערב על סיפון אה"מ ציילדרס את סר ג'ון קנינגהם. כשהלודד הראשון של הים יושב בקצה השולחן, ישבו קברניטי המשחתות האחרות ואה"מ אג'קס סביב שולחן מגורי הקצינים, עליו הבריקו כלי השולחן המשובחים ביותר של האונייה, שכרגיל הוצגו עליו רק כדי לחגוג בים את יום הולדתו של המלך או את חג המולד. כסר ג'ון, היו שאר הקרואים במדי חדר האוכל הרשמיים שלהם. כל קברניט וכה לצפידה טקסית בעלותו על הסיפון, לפני שסר ג'ון הגיע בסידת הטקסים המבריקה האלגנטית שלו, וחוליית הצפידה לעלייה לסיפון עבדה שוב לעמידת דום. למחרת, הוביל ביילי את כוח המשימה אל מחוץ לנמל כדי להתחיל בסיוורים לכיוון החוף הצרפתי.

על סיפון פרזיזנט וורפילד הגיש המטבח ארוחה לכל הנוסעים ולצוות האונייה. ער חצות, היו כבר הנוסעים במיטותיהם, והשקט שרר באונייה.

נשמעו רק צעריהם של הסוירים על הסיפון, ושל אנשי הצוות עליהם הטיל יוסי הראל לשוטט במרורי השינה כדי לוודא שהכול בסדר. מפעם לפעם, ניגש ר"ר כהן להעיף מבט בנשים ההרות, כדי לוודא שאף אחת מהן לא נתקפה בצירי לידה. במטבח, התחילו האב גראוול ועוזריו להכין את ארוחת הבוקר. תחתיים, בחדר המכונות, היו פרנק סטאנצ'ק ונט גדלר דרוכים להחניע את המנועים כשיגיע האות לכך מהגשר.

בצריף הרדיו ישב הרולד ליידנר לפני מקלט הרדיו השותק, בעוד ענבה ברק ישן על מיטת הצריף. ב-2:30, עדיין לא היה שום סימן לנתב. על הכביש מעל הרציף חיכתה לו עדה. עברו עוד כשלושים דקות והוא עדיין לא הגיע. אייק יוסי עמדו בפניה של הגשר ושווחחו בקולות נמוכים; ההגאי ביל מילמן חש במתח ביניהם. יוסי עמד על כך שעזיבת הנמל בחשכה תהיה הרבה יותר קשה מאשר יציאה באור יום עם נתב. אייק היה נחוש בדעתו. הם אינם יכולים לחכות יותר. הוא שלח קודם את ארזי לבית הנחב כדי לתת לו 10,000 פרנק. ארזי שב עם הבטחה שיהיה על הסיפון לפני הצות. זה היה לפני יותר משלוש שעות. אייק חזר על כך שעליהם לצאת בלעדיו.

שניהם הביטו בשתיקה מתוחה במקום בו נעו ספינות דיג בדרך אל מרבצי הרגים. מילמן שמע את אייק אומר שוב, קולו שלו ודעתו החלטית: "יוסי, עלינו לצאת. כל המבצע כולו תלוי בזה."

שני האנשים האחרים על הגשר, ביל ברנשטיין וברנרד מרקס, הקצינים הראשון והשני, שמעו את התלקחות הזעם הפתאומית בקולו של הראל, כשאמר לאייק שאף אחד מהם אינו מכיר את נתיבי הנמל. להפליג בלי נתב, משמעו לסכן את חייהם של אלפי נוסעים.

כמה רגעים אחר כך, הם שמעו את ארזי צועק מהמזה. הוא עמד ליד המגדלור וראה את קרן האור שלו חולפת על פני אונייה אפודת גוף בים, מחוץ לנמל. אוניית המלחמה נעה לאיטה במים.

אייק עזב את יוסי ופקדו בצינור הקול על מפקד חדר המכונות, פרנק סטאנצ'ק, להתניע את המנועים.

ברנרד מרקס, מוסמך איגוד 'קבדניטים', קצינים ראשונים ונתבים, זוכר שמצינור הקול נשמעה התשובה העמומה שהאונייה אינה יכולה לזוז מפני שהיא מוחזקת על ידי כבל הקשור עדיין לזקיף על המוח: "הייתי במכנסיים קצרים. קפצתי מהמעקה לתוך המים השחורים, המלוכלכים, ושחיתי אל שובר הגלים. נעתי לאורך שפת הכסון של המוח, והגעתי לכבל ולעמוד הקצר שהחזיק בו. ניסיתי להפילו. בדגע זה הבחנתי שזינדרם צרפתי מביט בי מלמעלה. הוא ניערך לפתע את כתפיו והצביע. כוונתו הייתה ברורה. מרוע איני מבקש ממנו פשוט לזרוק את הכבל? הוא הלך והביא גרזן. הכבל נחתך

סיב אחר סיב. לפתע ניתק ונפל אל מתחת לירכתיים. רצתי במעלה כבש האונייה. על הגשר הורה אייק מיד להתניע את המנועים."

על הרציף, הנחו עדה וארזי את הצוות שעל הסיפון כשכבש האונייה מורד. פרזידנט וורפילד החלה לנוע. אייק נזכר: "הדרך אל הים הייתה מפותלת. 900 לצר ימין של האונייה (במבט לחרטום), ואז 1,200 לצר השני. אפילו עם ספינת גרד ונתב, זה היה סיוט. דגע אחר היה החרטום קרוב בצורה מסוכנת לרציף בצד שמאל של האונייה. קראתי למילמן להטות עם המנועים לאחור. אחר כך, זה היה הגה ימינה עם מלוא כוח המנועים. היא קפצה שוב לאורך. שוכר הגלים ושטה עוד פעם אחורה. אז נעה שוב."

לאט אך בטוח, השיט אייק את האונייה, רציף אחד רציף, כל אחד בזווית אחרת, גופה נחבט שוב ושוב בקירות הבטון. גרטרורה ומיכאל, פירה וילדיה, היו בין הנוסעים שטולטלו משנתם על ידי הרעש.

צבי תירוש אסף במהירות את המתרגמים שלו ואמר להם להרגיע את הנוסעים. במטבח, ביקש האב גראוול מצוותו להכין קנקני קפה ולחלקם בין אנשי הצוות, שתפקדו כתצפיתנים נוספים כשהאונייה ממשיכה לתמרן אח דרכה מרציף לרציף.

אייק הורה למילמן לשמור על מהירות נמוכה, כשהאונייה תעבור על פני שובר הגלים בו עמדו עדה וארזי. הם נופפו בידיהם והצביעו קדימה: אפשר היה לשמוע את הים חובט בשובר גלים אחר.

כעת הורה אייק להשביט את פעולת המנוע. הוא ידע שלפני שימשיך בהפלגה, עליו לוודא שגוף האונייה לא ניזוק באופן רציני. שוב קפץ מרקס לתוך המים. הוא עלה על פניהם כדי להודיע שנוצרה פגיעה קלה אך האונייה מסוגלת לשוט. אך כאשר פקר אייק להתניע שוב את המנוע, הוא לא נרלק. חתיכת הכבל שחתך השוט, הסתככה במדחף. בדרכו המסתורית הרגילה, תיאר זאת אייק כרבר של מה בכך. "מרקס שחרר את זה. התחלנו להפליג לכיוון הכניסה לנמל."

אייק הנחה את פרזידנט וורפילד אל מעבר לרציף האחרון. בקרוב יעלה השחר, והוא יוכל לראות אם אוניית המלחמה נמצאת עדיין במקומה. ככל שיוסי ירד יותר מתחת לסיפון, כן נעשה האוויר מחניק יותר. תערובת של ריחות גוף ואדי מנוע. אך אף אחד לא התלונן. הוא עמד לחזור על עקביו אל הגשר, כאשר רעש של חיכוך חדר לגוף האונייה. רעש המנוע נהפך לרעדה ונפסק.

פרזידנט וורפילד עלתה על שרטון. ההגאי מילמן פנה בטעות שמאלה במקום ימינה. מהגשר רדש אייק ריווח מחדר המכונות. התצפיתנים הביטו לתוך המים. הים התחיל להעלות קצף סביב גוף האונייה הלכוד.

יוסי טיפס אל הגשר. האונייה החלה לנטות לצד ימין, ולשבדיר שנייה, תהה יוסי אם לא תתהפך. דממה איומה ירדה על פרוזידנט וורפילד. אייק נשמע לא מוטוּרד, כשצעק למטה את פקודותיו אל חדר המכונות: "התניעו שוב. אנו נעבוד דרך השרטון."

הוא פנה אל מילמן ושאל אם הוא מוכן. ההגאי שפניו הלבינו, נד בראשו ואחו בהגה. המנוע גדלק ונכבה שוב.

פרוידנט וורפילד החלה לנוע לאט מאוד קדימה. לדברי נט נדלר בחדר המכונות, "זה היה כאילו אנו מנסים לחצוב את דרכנו בבטון. המשכתי להסתכל בציוני המתח מתקדמים אל האזור האדום, ולחשוב שזה נגר חוקי המכונאות וכולנו נתפוצץ."

יוסי הודיע באמצעות מערכת הכריזה לכל הנוסעים שאל להם לחשוש מסכנה כלשהי. פידה ניימרק אספה יחד את ילדיה ואמרה להם שעליהם לזכור מה שיוסי אמר זה עתה.

נוח קליגר חזר לעמדתו, כדי לעצור כל נוסע המנסה להגיע לגשר הפיקוד. ממקומו, יכול היה לשמוע את קולו השלו של אייק קורא את הוראותיו. נוח לא היה בטוח בכך, אך נראה כי האונייה זזה מעט מאז העיף לאחורונה מבט במגדלוד. האב גראוול הגיח מלמטה עם מגש ספלים מהבילים של קפה, נתן אחד לנוח ולקח את השאר למעלה, לגשר. נוח הביט שוב בכיוון הנמל. האונייה נראתה בהחלט כמי שהתרחקה עוד קצת מהחוף.

פרוידנט וורפילד המשיכה להתרחק, עקב בצר אגודל, מהחוף. על הגשר לא היו שום דיבורים, פרט לתגובות לפקודותיו של אייק. יוסי סימן לאייק בזקיפת אגודל. האונייה לא נטתה עוד על צדה.

ד"ר כהן הבחין שהאונייה זקופה, כאשר קם מבדיקה של אחת הנשים ההרות, והיך בהקלה.

דעש מציצה פתאומי נשמע מתחת לגוף האונייה. אייק קרא למטה להגביר

את עבודת המנוע. דעש המציצה גבר כאילו החול אינו מוכן לשחרר את האונייה. אחד נשמע דעש דמוי התזה, ופרוידנט וורפילד נטתה לפתע קדימה. בתוך שעה מזמן עלותה על שרטון, היא הייתה חופשית. במרחק נופפו עדה סיירני ויהודה ארזי לשלום. אייק פקד על מילמן לנווט את האונייה לכיוון מסלולה. לפנייהם הייתה ארץ ישראל.

האב גראוול עבר עד מאוחר, ומה שכתב ביומנו ב-11 ליולי 1947, מספק הצצה חיה לתוך החיים על סיפון האונייה בעת שהפליגה מסט: "הגענו אל הים הפתוח. זו הייתה הפעם הראשונה שאונייה בגודל שלנו הצליחה לעזוב את הנמל הקטן הזה ללא נתב. אנשים החלו לדוץ לכל אורך הרציף במשוגעים, מברכים זה את זה. כמה שנוגע לי, הקציתי לעצמי זמן למלמל

תפילה קטנה. אנחנו שטים! היה נהרר להיות עד לרוחם של האנשים האלה. נראה כי עצם המחשבה על ההגעה לארצם האהובה עשתה אותם למסוגלים לסבול כל דבר."

ליוסף רייך הייתה סיבה מיוחדת לשמוח. לא דק שמיטתו הייתה כחוף על סיפון האונייה העליון, במקום ממנו יכול היה ליהנות מהדענות המלחמה של האוויר, אלא - מה שהיה נפלא יותר מהכול - אחיו המבוגר יותר היה על הסיפון עם אשתו. לכולם הייתה דק מחשבה אחת בראשם: הם נוסעים הביתה.

זמן קצר לאחר עלות השחר, שטה אה"מ צ'ביוט בכיוון דרום-מזרח, מעט למעלה מ-30 ק"מ מחוף נרבון בפי תעלת דו מידי, מצר המים הארוך הנמשך ממפרץ ביסקיה על פני צרפת אל הים התיכון. קברניטה, קומנדר (סרן) ג'ב. וילקינסון, ותיק מלחמה המעוטר בצלב השירות המצוין ובמדליית ג'ורג', התמנה לא מזמן לפקד על האונייה שהושקה בשבוע האחרון של המלחמה באירופה. הוא ציפה להישלח למזרח הרחוק, אך הוצב ביחידת הסיוע הארץ ישראלית, ולא היה מרוצה כל כך מזה.

כשבוע שחלף, הפליגה אה"מ צ'ביוט הלוך ושוב מחוף למים הטריטוריאליים של צרפת ליד חוף סט. ב-6:30 בבוקר, קלט המכ"ם שלה כתם אור גדול נע בהתמדה על פני מפרץ ליון. קצין המכ"ם ניגש לחדר המפות שמאחורי הגשר, בו היו צילומים מעודכנים של פודצות ההסגר שסופקו על ידי הארמירליות. על הגשר החל קומנדר וילקינסון לסרוק את הים. ב-7:00 בבוקר, ניגש לחדר הדיו ואמר לאלחוטן התודן לאותת לאה"מ צ'יילדרס שפרוידנט וורפילד נצפתה.

כאשר הופיעו הנוסעים הראשונים על הסיפון, כבר זדחה השמש. הים היה שקט וריק, והחוף הצרפתי מטושטש. יוסי שירד ברמקולים את שידורו היומי הראשון. האנשים שגייס צבי תירוש, החלו לתרגם.

מדדכי דזמונט, מנהיג במרד גטו ורשה, הבין את הצורך של יוסי להזכיר לכל אדם לגלות משמעת עצמית וציות כאשר הוא או אחד מאנשי הצוות נתנו פקודה. לכל דבר הייתה סיבה. המספר העצום של אנשים באונייה יצר בעיות העוללות להשפיע על יציבות האונייה אם יהיה מעבר פתאומי המוני מצד אחד לצד האחר. כל אחד נקבע לסיפון מסוים, והיה עליו להישאר עליו. משמעת וארגון היו חיוניים.

בעור יוסי מרבד, עבר צבי בין המתרגמים, מקשיב לרבריהם כדי להיווכח אם דבריו תורגמו כהלכה. לאחר שהתברר לו שהוכנו, עבר הלאה. רומונט נעמד ליר קבוצת צעירים. הוא שאל אותם אם הבינו את חשיבות

הדברים ששמעו. כאשר נדו בראשם, אמד שכשכילו לעלות לאונייה, "היה כמו להגיע מהגיהינום לגן עדן. אני משער שכולנו קצת במצב כזה, עומדים כאן בשמש, נושמים את אוויר הים. אך נוכל לנשום אותו כיאות רק אם תכינו את הצד הרוחני של המסע הזה."

כשעמדה השמש גבוה יותר בשמים, כבר מילאו הנוסעים את הסיפונים, והצוות פרש סוככים ווילונות צרדיים להגן עליהם מפניה. רבים מהנוסעים עדיין נראו תשושים מחוסר שינה. כמה מהם נפלו ממיטותיהם ובילו את הלילה מכורבלים על הרצפה. אף אחד לא התלונן, וכמה מהם התנצלו על שהפריעו לשכניהם.

על סיפון הטיילת, מצאו גרטרודה ומיכאל מקום ליד המעקה. מלמטה נשמע הטרטור העמום של הטורבינות מסובכות את המרחף, ועשן היתמד מהארובה.

פירה נימרק סידרה את ילדיה בתור לבתי השימוש, ואחר לרחוץ את ידיהם ופניהם כדי להיות מוכנים לארוחת הבוקר.

אחת האחיות הביאה תה לשתיים מבין שלוש הנשים ההרות, בעוד ד"ר כהן בודק את השלישית מאחורי המסך. ביוצאן, אמר שהתחילו אצלה צירי הלירה ובקרוב יעביד אותה לבית החולים.

לאחר שווידא שהכנת ארוחת הבוקר מתקרמת, מצא האב גראוול פינה מוגנת מהרות על סיפון הטיילת כדי לרשום את מילותיו הראשונות לאותו יום, 13 ביולי: "הים הגלי הביא להופעת מחלת ים רצינית, יחד עם החום, כעיות המזון וכעיות המים. יש תופעה של שלשול ומתקני התברואה גדושים. אולם הפליטים אינם מתמקדים בתלונות, בצפיפות ובתנאים הקשים. הם נוסעים הביתה. הנוסעים והצוות התגבשו למשפחה אחת גדולה. כמה אמרו לי שהימצאותי על האונייה היא סימן למזל טוב. יוסי אמד לי שלנוכחותו של כומר שאינו יהודי כער כלפי העולם, יש ערך כפול."

הצתנה מלמטה הגיעה עד לסיפון. מבחינתה של אביכה פודת, לא הייתה חשיבות לריח, לרוחב שני הקרשים של המיטה, לתור לבתי השימוש, לתור לקבל אוכל, לדעש, להתנדרות המתמדת של האונייה. היא הייתה בת 15, והחיים החדשים קרצו לה: בקרוב תהיה בארץ ישראל. השנים שעברו עליה כמתנה רזונהיים, אליו הוכאו אלפי ילדים יתומים, היו מאחוריה. אביכה עברה שעות ארוכות וקשות במכבסת המתנה, עד אותו יום בו ניתנו לה אשרה ומקום באחת המשאיות של הבריגדה היהודית לנסיעה לסט. היא נזכרת: "אנשים שהגיעו לאונייה בזרים, הפכו לידידים. זה היה הזמן להתליף סיפורים, להתרגש יותר ויותר למחשבה שאנו מתקרבים למולדתנו."

כצריף הרדיו, הצליח הרולד ליינר לקלוט תדשות מהשידור בגלים קצרים של ה-BBC. צכי תידוש הקריא אותן ברמקולים, והמתרגמים תדגמו

אותן לחצי תדיסר שפות. עד לסוף היום, הספיק להוציא דף יומי שהועבר מיד ליד בין הנוסעים, וגם נתקל בבעייתו הראשונה. יהודים רתיים רצו לקבל הבטחה שלא יהיה בישראל בשבת, וצבי הסביד מרוע אין זה אפשרי, בהתחשב במספר הנוסעים שיצטרכו לאכול. בעיה אחרת הייתה כאשר יהודים רתיים ביקשו שיוקצו להם מקומות נפרדים לתפילה. בסופו של דבר, הגיע העניין אל יוסי. הוא שאל את הקבוצה אם יש להם אלוהים נפרד. הם הביטו בו בהשתוממות, והעניין לא הועלה שוב. עם כל אלה, היו היחסים בין הנוסעים טובים, והחיוכים ביניהם היו קטנים או לא קיימים כלל.

יוסי הטיל על כמה מהנוסעים תפקידים: ניקוי כתי שימוש, איסוף אשפה בשקיות והשלכתן מהאונייה, הגשת ארוחות וניקוי אחריהן. כדי להעסיקם בינתיים, אורגנו שיעורי עברית לכל הגילאים וכן הרצאות. יוסי הרצה על הגיאוגרפיה וההיסטוריה של ארץ ישראל, ועל אקלימה, צמחייתה והחיות שבה. אייק הרצה על ההגנה ואילו נט נדלר דיבר על החיים בניו יורק. האב גראוול הרצה על כוח האמונה. אימהות לילדים גדולים עזרו לאלו עם תינוקות, ואחד האולמות שימש כבית תינוקות כמשך היום.

צכי הקים לעצמו משרד בסיפון הטיילת. משם תכנן את לוחות הזמנים היומיים לשימוש במקלחות המעטות באונייה, טיפל בילדים שלא יכלו למצוא את רדכם חזרה למשפחתם, והשגיח על מלאי המזון. מזמן לזמן, הבריז ברמקולים על התקרמות האונייה. נדמה היה כי אין לו דגע דל, אך מעולם לא חש בה מרומם רוח.

הוא הפיץ הורעות על מועדי השירה בציבור או התצוגות שהציגו נוסעים. כמה מאנשי הצוות הביאו לאונייה כלי נגינה בהם ניגנו לאחר הארוחה. הייתה גם כיתת אמנות שהתמקמה על הסיפון הקדמי, בה עורד המורה שנקרא כפי הכול נתן, את הנוסעים לצייר זה את זה על נייר בעזרת עפרונות שהביא לאונייה. יוסי התבקש לשפוט מהו הציור הטוב ביותר, והוא נתלה על הקיר.

על הגשר, החזיק ההגאי, ביל מילמן, חזק בהגה האונייה, ותצפיות סדקו את האופק הריק. שום דבר לא בלט על פני הים, פרט למים הקוצפים מאחורי גוף האונייה. פרזירנט וורפילד שטה במהירות ממוצעת של 15 קשר לשעה, ואייק ציפה להתקרב לחוף ארץ ישראל לפני הזמן שחושב מראש.

לעת דמדומים, אמר ד"ר כהן ליוהן גולדמן ולפרדי קרוננברג לקחת באלונקה את האישה העומדת ללדת לאזור בית החולים. אבא ליפשיץ השגיח על אדם עם אי ספיקת לב. סימון סמקלר, האחות המוסמכת היחידה על האונייה, חתכה לימונים לתצאים, אותם הגישה לנוסעים הסובלים ממחלת ים.

בעיה נוספת הראיגה את ד"ר כהן: "ללא הברל באיוו תדירות נוקו

בתי השימוש, הם נשארו מלוכלכים. כל הזמן היו תורים לירם, מתכון להתפשטות מחלות. היה רק ליטר של מים טריים לאדם ליום, מצב העלול להביא להתייבשות ולבעיות מסוגים שונים. הבאשה הייתה איומה כל הזמן. למרות שקניתי בסט בל תרופה שיכולתי, היה מחסור בתרופות. אם תהיה התפרצות רצינית בלשהי, של הרעלת מזון או שלשול, זה עלול להביא למשבר אמתי."

בצריף הרדיו, הייך ענבה ברק לפתע. לאחר שעות של חיפושים, הוא איתר לכסוף את תדר רדיו ההגנה שיחבר אותו עם הבית ברחוב הירקון על שפת ימה של תל אביב. קריאתו נענתה על ידי פרופסור מהאוניברסיטה העברית בירושלים. מאז הפליגה פרזידנט וורפילד מסט, עדיין לא ניתנה תשובה לשאלתו של אייך: איזה שם בחר דוד בן גוריון לאונייה? הצוות האמריקאי הציע 'רוזוולט'. אייך ויוסי הזכירו להם ששמה של האונייה חייב להיות עברי, והציעו 'המרי העברי'. אייך ביקש מברק להתקשר אל הרדיו הסודי של ההגנה, ובעת קיבל את התשובה שציפה לה: "שמכם יהיה 'אונייה ההגנה אקסודוס' 1947".

יוסי הראל הודיע במערכת הכריזה על השם. עולים רבים בכו בגלוי בשל משמעותו התנ"כית של השם. באותו ערב, הניחו אייך ויוסי לוח על סיפון הגשר, וביל מילמן כתב עליו את השם החדש של האונייה.

עם עבוד הימים, התגברו הכיסופים לסוף המסע. מרדכי דוזמונט נזכר: "בל אחד עם מה שעבד עליו, חשב אותו רבד: האם נצליח? את כל השאר ניתן היה לסבול: האוכל, המים המוקצבים, העמידה בתור ברי להיכנס לשירותים, האוויר המצחין מתחת לסיפון. זה הצחיק את כולנו. זה היה גן עדן בהשוואה לאושוויץ או בל מחנה אחר, כך שלא היינו עצובים אלא נוגזים. נסענו הביתה. אנשים אמרו את זה כל הזמן: 'אנחנו נוסעים הביתה'."

15

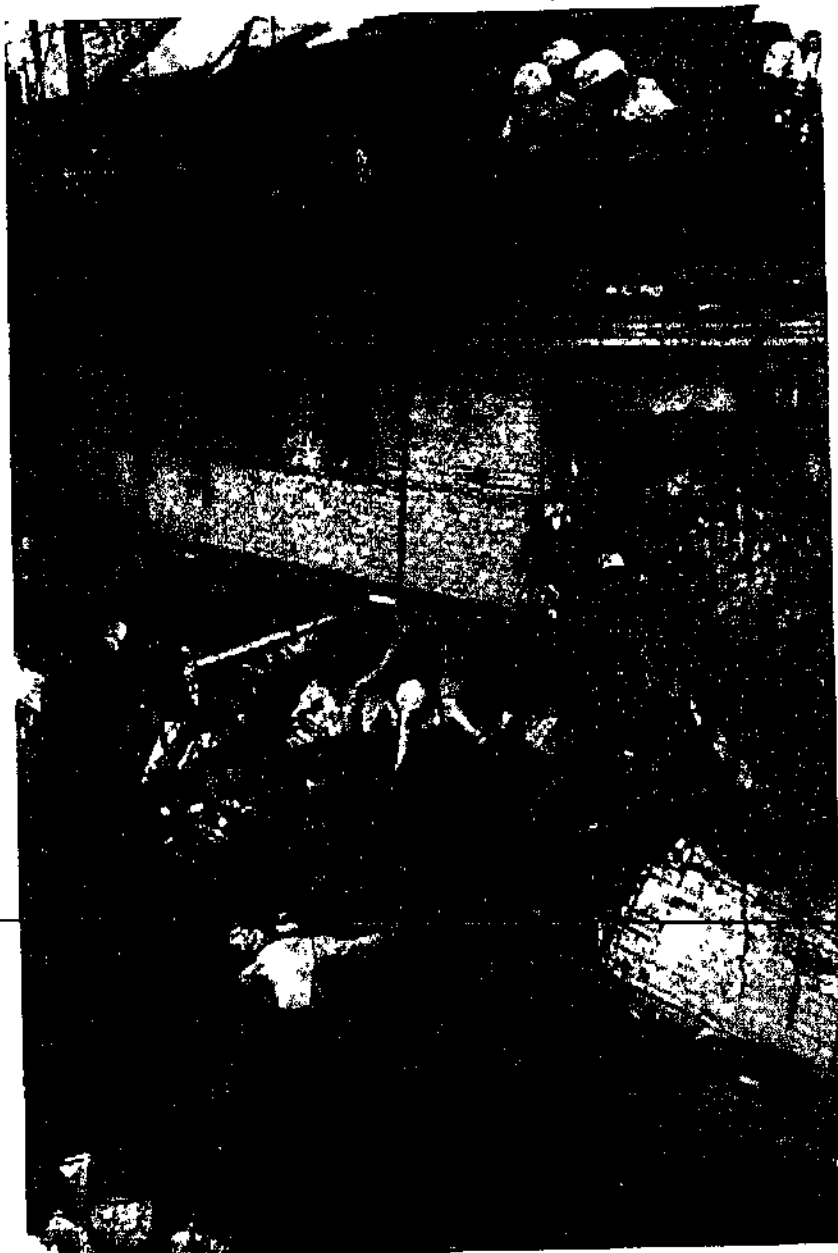
הצד האפל של הירח

מאז ההפליגה ממלטה בבוקר ה-14 ליולי, בילה לוטננט קומנדר ביילי את זמנו על אה"מ צ'יילדרס בעיון בדו"חות המגיעים מהאוניות האחרות, אותן הציב במקומות שונים. אה"מ קרדיגן ביי סיירה ליד החוף המצרי, למקרה שפרזידנט וורפילד מתכננת להיכנס למים הרדודים של דלתת הנילוס, כה תוכל להוריד את נוסעיה כדי שייסעו לארץ ישראל בדרך היבשה. אה"מ צ'קס הוצבה מול חוף ארץ ישראל מדרום לתל אביב. אה"מ אג'קס, על סיפונה נמצא סר ג'ון קנינגהם, הוצבה במקום בו תוכל למנוע מפורצת ההסגר לזנק לחופים הצפוניים של ארץ ישראל. אה"מ צ'ריטי תפליג לצדה השמאלי של אה"מ צ'יילדרס כשמשטחי הזינוק של שתיהן פתוחים. אה"מ צ'ביוט תישאר במקומה. לאחר שפרזידנט וורפילד תתגלה, תתמקם אה"מ צ'יפטיין ליד ירכתיה, מוכנה לחסום כל ניסיון של הצוות או הנוסעים להשיט סירות הצלה.

באותו יום, סעד ביילי ארוחת בוקר עם הלורד הראשון של הים בתא היום שלו על אה"מ אג'קס בנמל ולטה, מלטה, בששניהם מעיינים בתכנית. סר ג'ון פקר על כוח המשימה להישאר מחוץ לטווח ראייה כאשר פרזידנט וורפילד תשוט ליד החוף האירופי. חיל האוויר המלכותי יקיים מעקב אווירי. שום דבר לא יעורר חשד לתפיסתה המתוכננת.

הפרטים נמצאו בתיק שכלל תצלומי אוויר וצילומים שנעשו בפורדה"ד בוק על ידי שני אנשי MI6, יחד עם תכניות שנמצאו באדמירליות של פנים האונייה, לאחר שהוסבה לתפקידה ביום הפלישה לנורמנדיה. סטיוארט מנזיס סיפק דו"חות מסוכניו בארץ ישראל וברחבי אירופה, לפיהם הפכה האונייה לנושא לדיונים ערים. סטפנסון שלח מניו יורק פרטים על מסעות התרמה לקניית אוניות נוספות אם פרזידנט וורפילד תפרוץ את ההסגר. סר ג'ון הביע בפני ביילי את דעתו על כך שההגנה והפוליטיקאים שעמדו בראשה מוכנים לנצל את הפלגתה של האונייה. לבריטניה היו כמעט

אקסודוס עוגנת ליד הרציף בחיפה עם צלקות הקדב. על הרציף מחכים חיילים בריטים להוריד את הנוסעים לחוף. רבים מהם הועלו לאוניות הכליאה. ברקע נראה צלם עיתונות שהפך את סיפור אקסודוס לשערורייה בינלאומית.

18

השיבה

בשלוש וחצי אחר הצהריים, ה־18 ליולי, התקרבה סידת מגווע של משטרת ארץ ישראל אל צדה של אקסודוס, ומפקח בכיר (רב פקד) במדים טיפס בסולם חבלים אל הסיפון, וממנו אל גשר הפיקוד הצפוף באנשים. הוא פנה אל לוטננט מקפרסון, וביקש ממנו לזהות את הקברניט. קצין הצי הצביע על ברנרד מרקס. השוטר הוציא פנקס וביקש את מסמכיו של מרקס. הוא הושיט לו את דרכונו האמדיקאי. לאחר שדשם את מספרו והשיב לו את דרכונו, הוא אסר את מרקס רשמית "על הפרת החוק הימי הבינלאומי, על ידי כניסה למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל למטרות לא חוקיות."

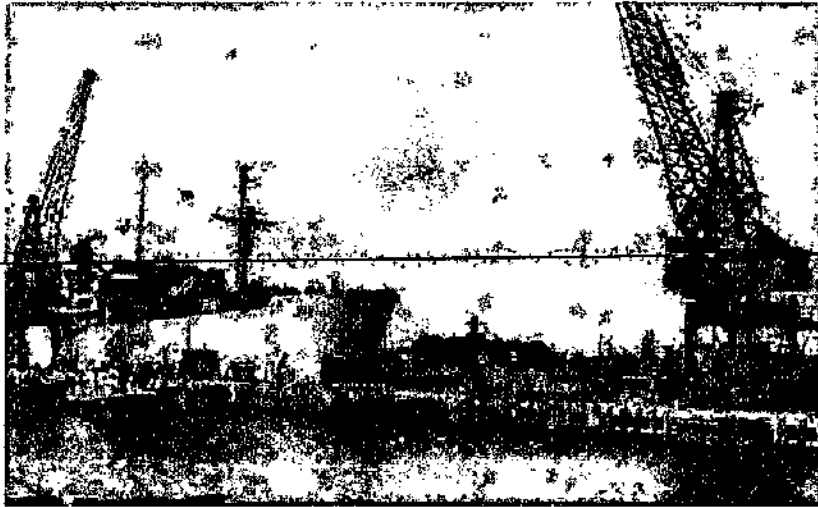
הקברניט הסביר בקור רוח שאקסודוס נכבשה במים בינלאומיים, ושהוא אולץ להביא את אונייתו לחיפה, ואמר למפקח הבכיר, בי לפי החוק הימי, זה היה מעשה של פירטיות. באזרח אדה"ב, הוא מתכוון לדווח על העניין לממשלתו. קצין המשטרה משך בכתפיו, ואז דרש מסיריל ויינסטיין להראות את מסמכיו־הוא ולהביא הוכחה לכך שהוא הגאי מוסמך. הניו יורקי כיוון את כתפיו הגדולות. מבטו של מרקס הזהיר אותו לא להתחיל בקטטה. ויינסטיין מסר את דרכונו האמריקאי. קצין המשטרה דשם את מספרו, וביקש לדעת כמה מאנשי הצוות אמריקאים. מרקס ענה שכולם אמריקאים. המפקח הבכיר הביט בו ואמר שכולם יגורשו בהגיעם לחיפה. בינתיים, על מרקס לוודא שלא ייעשה ניסיון לרחות את זה.

ג'וף גלובר עזר להכין את הפצועים לידידה מהאונייה, מחליף את תחבושותיהם ומחבר בקבוקי פלזמה טריים. היו עתה 198 נפגעים, ביניהם עוד כמה מהתוקפים שהוכו בדקות האחרונות של הקרב אך היו פצועים קל בלבד. אלה שנפצעו קשה, הונחו קרוב למעקה ברי שיילקחו לחוף ראשונים. גלובר עצמו הוכה בחתיבת עץ, כשיצא לסיפון בחזרו ממעמקי האונייה. כנסותו להרוף את המכה, הוא נחתך בפרק ידו ובפיו. הוא טיפל במהירות בעצמו והצטרף לצוות המטפל.

אימהות וילדיהן על החוף העניקו משמעות מכאיבה למסע התלאות של אקסודוס. למרות שניירותיהן נבדקו, נאמר להן שהן נשלחות חזרה לגרמניה. כל מה שיכלו לראות מהארץ עליה חלמו זמן כה רב, היה המשמר שהוליד אותם אל אוניות הכלא.

האונייה אושן ויגור בנמל חיפה. רובר הצבא הבריטי אמר לכתבים מכל העולם שהאונייה אפורת הגוף הוסבה ל"אוניית נוחיות" לפליטים. למעשה, היו התנאים עליה הקשים ביותר מבין שלוש אוניות הכלא. לארוחת בוקר, ניתנו רק תה מלוח וביסקוויטים נגועי ריחות. ארוחת הערב הייתה מורכבת ממדק חפוזי ארמה שרימת שחו בו. לנוסעים נאמר לאכלן מכיוון שהן "חלבון".

תמונה שצולמה על ידי החייל הבריטי, הרולד גרדנר. חיילים בריטים על החוף צופים בגופה המוכה של אקסודוס ליד הרציף בחיפה.

האב ג'ון סטנלי גראוול, כומר מחודיסטי מוסמך, ויתר על משרתו בכנסייה כדי להצטרף לוועד הנוצרי האמריקאי למען ארץ ישראל. הוא היה על אקסודוס כעת מסעה, העיד עליו באו"ם, וסיפורו על קודוהיה המבוסס על יומנו, הביא לנקודת מפנה בהחלטת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל.

כל חייו, היה מדרכי רומנוס מנהיג. בעת המרד בגטו ורשה, קרא למורדים להילחם כנאצים. על סיפון אקסודוס, הוא הקים קבוצות לחימה. בחוליות ההשתלטות של הצי המלכותי. לבסוף, הפך לנציג הפליטים על רגימר פארק, אוניית כלא שנקראה על שם המקום בו נחתמה מגילת הזכויות מגנא כרטא.

מזכיר החוץ של בריטניה, אדנסט בוויין, אישר את השימוש באוניות משא מומן המלחמה, עליהן הותקנו בלובים לנוסעי אקסודוס להעברתם חזרה לגרמניה. בוויין תכנן להורידם בחוף פוריה'יבוק, הנמל ממנו יצאו למסעם, אך ממשלת צרפת נאבקה אתו על תנאי ההורדה.

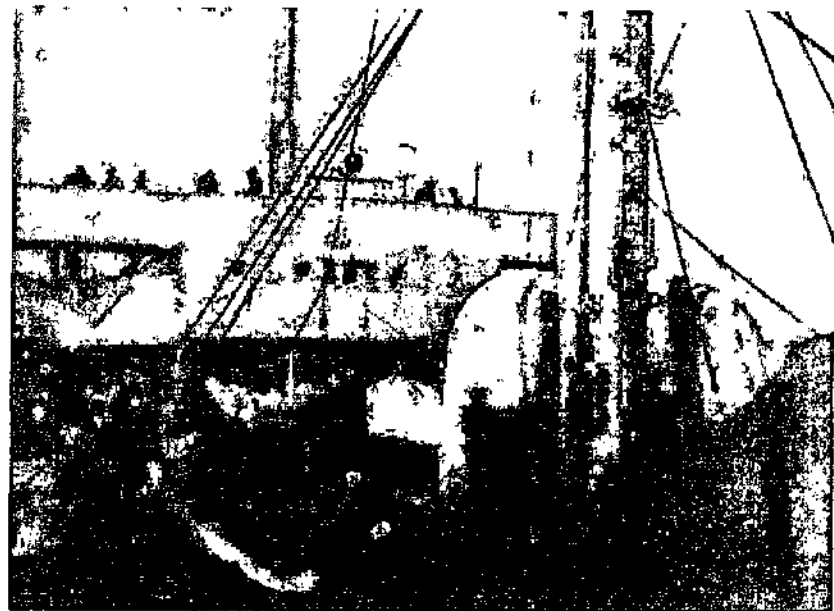
נוסעי אקסודוס יושבים בספנת המטען של אוניית המשא רגימר פארק בהגיעה לפור' דה'יבוק, צרפת. דובר הצבא הכריטי בחיפה תיאר אותה כ"אוניית בית חולים", אך היא הייתה למעשה בית סוהר צף. בית שימוש ימי עם שישה חורים שימש בה את 1,500 האנשים שעל סיפונה. מתחת לסיפון, שימשה ספנת המטען כאלם השנינה וכסלון של הנוסעים. הם ישנו ואכלו על רצפת הפלדה.

נוח קליגר, יליד צרפת, שורד מחוננת בעל תושייה, הוכיח את יעילותו לא רק כמתרגם ומארגן נוסעים על סיפון אקסודוס, אלא הפך גם לגיבור ביניהם, לאחר ששחה מאונייתו לאוניית כלא אחרת. הוא נראה כאן בשנת 1947 וכפי שנראה לאחרונה.

כשהגיעה אקסודוס לפור-דה-בוק, עוררה ההגנה את צלמי יומני חרשות וצלמים אחרים לצלם את נוסעי אקסודוס בשלוש אוניות הכלא. יומני החרשות הוצגו בבתי הקולנוע בכל רחבי העולם, והצלומים הדגילים הופיעו כעמורי שער של כתבי עת.

דחיים על סיפון אוניית הכלא המעבירה את הנוסעים חזרה לאירופה.

אוניות הכליאה עגנו במפרץ מרסיי, והפליטים סירבו לרדת מהן. אנשי ההגנה שלחו בכל יום סירה קטנה עמוסה במזון אל האוניות.

הפגנה באיטליה נגד
התורת עולים לא חוקיים.
הכרזה מציירת את
בווין כנאצי. מצעדי
מתאה דומים נערכו
בערים ובעיירות ברחבי
איטליה.

THE ANSWER

British Club Jews to Force Them to Land in Hamburg

DEFIANT JEWS BATTERED, HOSED, CARTED OFF THIRD REFUGEE SHIP

New York World-Telegram

*British Club Jews, Resisting Landing
At Hamburg - 'They Cry'*

*Troops With
Clubs, Hoses
British Drag
Refugee Off
Ship at Dock*

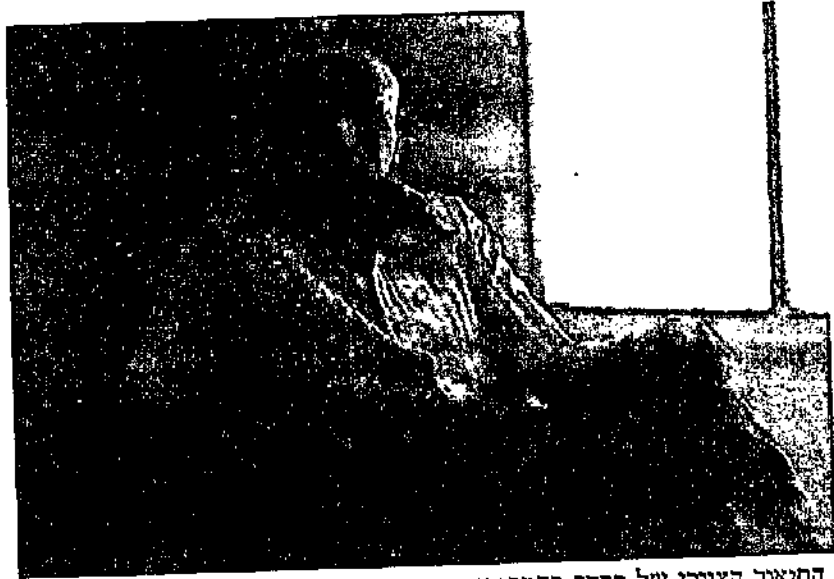
500 Jews
Reported Beaten
By British

NO STORY

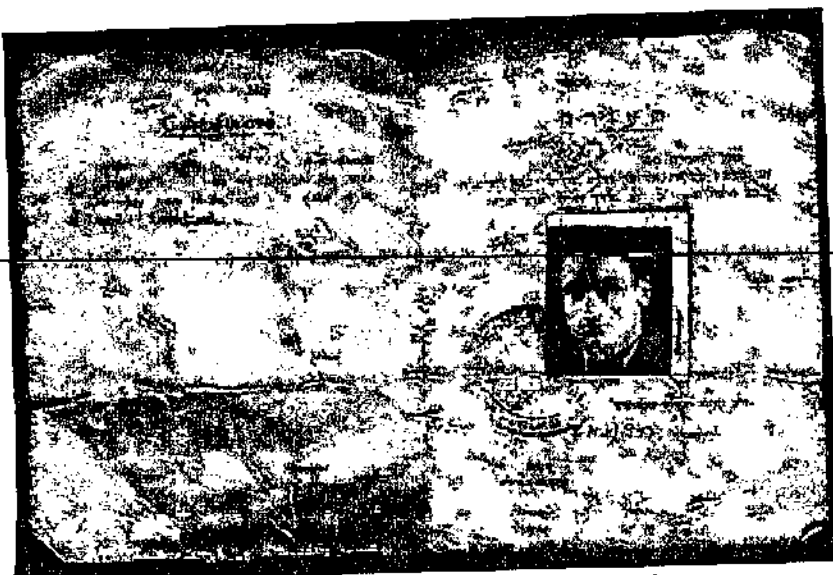
למרות שהופרדה
מהמעפילים על ידי
גורי תיל, הצליחה
התקשורת להשיג את
הסיפור שלה שעשה
כותרות ברחבי העולם.

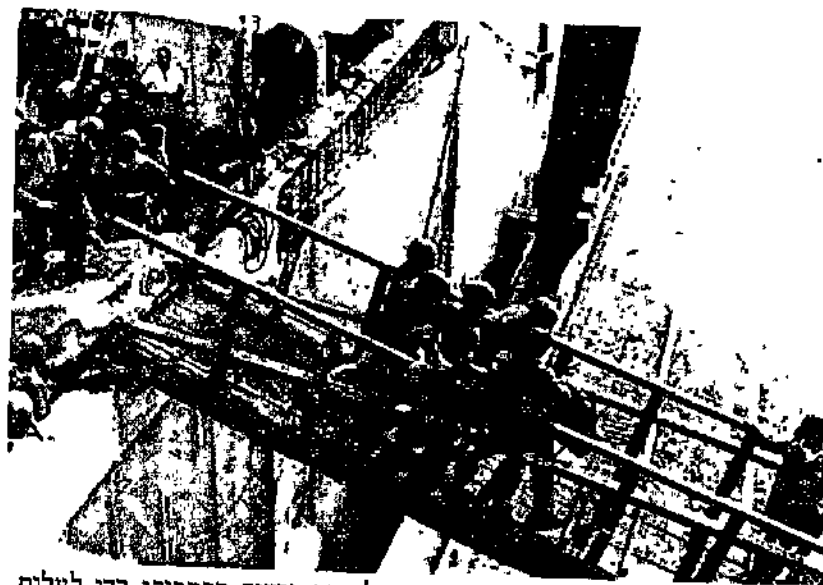
צנחנים בריטים קיבלו פקודה להתייחס בקשיחות לגברים בין הנוסעים. הם החזיקו
בידיהם אלות פלדה שמפקדים בהמבורג פקד עליהם להשתמש בהן.

התיאור הציורי של הקרב בהמבורג שמסר יוסף רייך, הוא בלתי נשכח. הוא היה ערדאייה לירי של צוות ההשתלטות של הצי. סיפורו קרא תיגר על טענת הצי המלכותי לאחר מכן, לפיה השתמשו אנשיו בזיקוקים סיניים כדי לחקות רעש של יריות.

תעורת הזיהוי של רייך כסופנדורף. כתוב בה "בעל התעורה, מס' 1848, הוא מעפיל מיציאת אירופה תש"ו, שהוחזר כבוה לגרמניה מנמל חיפה ונמצא בגירוש בדרך חזרה לארץ ישראל."

חיילים בריטים מגדור יערני שרווד עמדו לאורך הרציף בהמבורג כדי לעלות לאוניות הכלא ולגרוח את המעפילים מספנות המטען, על פני הסיפון ובמורד ככש האונייה אל הרציף. חלק מהפעילים הוכו באלות או ספגו בעיטות.

אנשי אקסדוס הועברו מאוניות הכלא לרכבות בנמל המבורג כדי להילקח למחנות מעצר. הפליטים קראו אל שורת החיילים הצופים בהם, שמחזירים אותם לארשוויץ. החיילים הסתכלו בארישות. היהודים נדחקו לקדנות עץ ישנים שנעו בדעש לתוך גרמניה.

בין הפליטים היו רוב מילס (שלישי משמאל) וג'דלר לנדאו (הימני ביותר). שניהם נטלו חלק במזימה לחבל באמפייר ריבאל, אחת משלוש אוניות הגירוש. המטרה הייתה לאלץ את האונייה לעגון ליר הרציף, כדי לתת לנוסעים הזרמנות לברוח לצרפת. רוב הבריחה לאונייה 10 ק"ג דינמיט. לנדאו עזר לו להסתירם.

ביום שישי, 14 למאי 1948, במוזאון תל אביב, קרא דוד בן גוריון את מגילת העצמאות של מדינת ישראל מתחת לתמונתו של תאודור הרצל.

מגדל התצפית במחנה העקורים פופנרוף ניצב כתזכורת מזעזעת לארכיטקטורה הקודרת של מחנות המוות הנאציים. הוקיף פוקח העין, האדמה המזוהמת, גדר התיל, השטח הריק מעבר לה, שכונה במחנות המוות 'שרה ההריגה', שכל בורח נקצר בו על ידי זקיף על מגדל התצפית. כאן חיכו הפליטים לשחרור - לא למוות.

על הסיפון הנמוך יותר, היטטו אנשי צוותי ההשתלטות בהריסות, אוספים מה שגלובד קרא לו "מזכרות... כל דבר שיזכיר להם את היום בו עלו על סיפון אקסדורס. אחר מצא שעון מעורר, ואחר - רגל הולנדי. קופסאות מזון וחפתי אדמה הושמו בשקיות, כדי לקחתם למשחתות. הם יהיו תוספת רצויה למנות האוכל שלנו."

כמשך כל אחר הצהריים, עלו נוסעים מתוך האונייה, אווזים במיטלטליהם בעלוחם לסיפון לחזות בהר הכרמל הנעשה יותר ויותר ברור באובך השרב. הם הצטרפו לשירת התקווה. הקול הדוטט של 646 ילדים על הסיפון העלה רמעות בעיני רבים מהמבוגרים.

מיכאל סטולוביצקי זוכר שכמה נערות הצליחו לשמור על ניקיון השמלות שעוכדי הסדר של הסוכנות היהודית נתנו להן לפני שעלו לאונייה. הבגרים נשאו תגיות של חנויות כניו יורק, ושינגטון וכולטימור, ומומנו בכסף שנאסף באידועי התרמה.

גרטרודה לא איבדה לרגע את מוכנותה לעזור, מחזקת אותה לעתים קרובות בשמץ חומר. לפני תחילת הקרב, היא שכבה בחושך בשטח הקטן שניתן לה ולמיכאל ושרה, יודעת שבעשותה זאת, היא מעלה את המורל של צעירים כהרברט ארלר, שצפה באמו הנכה נסחבת מכיסא הגלגלים שלה בווינה ואולץ על ידי קצין SS לקרצף רתוב, או טאובה וילר, שהיה ילד כאשר הסתתר במרתף פחם בפדנקפורט כאשר בני המשפחה האחרים שלו נלקחו החוצה על ידי קצין SS ונודרו על יריו למוות אחר אחר, עד שלא נותרו כורדים באקרו, וג'ון פינק שנצטווה לשאת החוצה מבית בושת לשומרי המחנה את הגופות של צעירות יהודיות שנורו, לאחר שאובחנו על ידי רופא SS במחנה כחולות במחלת מין, כשאתת מהן הייתה אחותו.

על הסיפון עמדה אביבה פורת, שהייתה בקבוצתו של מרדכי רוזמונט ושעמדה לצד גרטרודה בעת השלכת הקופסאות עד שלא היה להן מה להשליך עוד. בת העשרה אמרה שהכול היה כראי לה כדי לצפות במורדות הכרמל מתקרבים, ירוקים יותר משרימתה לעצמה.

רוזמונט עמד לידה, הולצתו הלבנה פתוחה עד למוותניים, מכנסיו השחורים מופשלים למעלה, שערו השחור הארוך מתפדע ברות, עיניו מביטות בחוף המתקרב. הוא הפך לגיבור על הסיפון, כאשר נודע לאנשים שהוא היה מנהיג במרד גטו ורשה, וכאשר המרד דוכא, הולך קבוצה למקום בטוח ביצורה פולין, בהם הפך לראש קבוצת פרטיזנים שיצאה להתקפות חסרות רחמים על הגרמנים. הוא סיפר את קורותיו כגון קול ענייני, מה שגרם להם להישמע הרואיים אף יותר.

אנשי הצוות האמריקאי שנמצאו בין הנוסעים על הסיפון, התכוונו להצטרף אליהם בעלותם לחוף. הם לעסו מסטיק ועישנו, מדברים בשקט

בי-26 לאוגוסט 1952, פרצה שרפה שלא נמצא לה הסבר, באונייה אקסדורס העוגנת ליד חוף שמן כתיפה. עד אז, הייתה קיימת תכנית להפכה למוזאון צף. בי-26, 1954, ניסתה חברה איטלקית למשווה כדי להשתמש כה כגרוטאה. כדי לבצע את זה, נחתכה האונייה לשניים, אך כאשר הופרד החרטום, שקעה האונייה אל קרקעית הים. היא נמצאת שם עד היום. איש הצוות היחיד שהיה עד לסופה, היה אייק.

של אקסודוס. ריוויר סי. הולי שירת בקצין צי במלחמת העולם השנייה, ואחר כך במלחמת קוריאה. לידיעהו על האוניות השטות כמפרץ צ'סאפיק לא היו מתחרים עד למותו בשנת 1999. תרומותיהם היו בעלות ערך רב מאד, ויחד עם התרומות של מספר ארגונים, ראיות לתורה מיוחדת.

אנשים (כולל נוסעי אקסודוס)

ד"ר הנריק פאהלבוש
אלג'ונס פילק
בנג'מין גרוסקה
שרה האקה
שלמה האמר
פליקס הרלין
קדוהי קופלט
פאול קוננוב
לרס קרוביץ
אורסולה ליצמן
תמאס מאירונה
אוטו נגירונה
גינתר שרברג
מלך שוברט
זאב שולברט
קלאוס שוואמן
הורסט סיבקה
איסטבן שייסן

ארגונים וארכיבים שנעזרתי בהם

American Jewish Historical Society Virtual Library
American Jewish Joint Distribution Committee, New York
Archive, *Allgemeine Jüdische Wochenzeitung* (for DP camps)
Archive, City of Lübeck, Germany (for Poppendorf and Am Stau)
Archive, Port Authorities, Hamburg (for Operation Oasis)
British Embassy, Washington, DC
Central Zionist Archives, Israel
Churchill College, Archive Library, Cambridge, UK

מקורות

נוסף על העתקי רישום של הראיונוח שערכה ג'יל סמואלס בארבע השנים האחרונות עם האנשים הקשורים עם אקסודוס, עם קצינים בריטיים, עם פוליטיקאים וניצולים, עברתי גם על רשומות, תזכירים ומגוון רחב של חומר שפורסם ושלא פורסם על ידי אנשים אחרים. תרומתם מילאה את החורים בזיכרון האנושי. פרופסור אביבה חלמיש, היסטוריונית כולטת במחלקה להיסטוריה יהודית באוניברסיטת תל אביב, העורכת מחקר מפורט בנושא ההגירה הבלתי חוקית של יהודים לארץ ישראל, תיארה באופן זמצייתי וברור את בעיית המחקר ההיסטורי: "דרכ הסיפורים נדשמו כאשר אקסודוס כבר הפכה לסמל ואפילו למיתוס, והייתה נטייה לצדף לעובדות זערות, ניתוח, הערכה, התנצחות ואפילו מחשבה מגמתית. חולשה אחרת: עוצה בשימוש במקורות ארכיוניים. כ-30 השנים הראשונות לאחד הפרשה, עזרו אנשים שכתבו עליה, במסמכים שהיו זמינים רק מהצד היהודי. אולם אפילו ספרים שנכתבו לאחר שמסמכים בריטיים היו זמינים, כבר הבילו טעויות מורששות הדורשות תיקון ועיון מחודש כדי להציג דברים באופן מדויק ככל האפשר."

דברים אלה הנחו אותי. הם הקלו על כתיבת הגרסאות השונות שניתנו על ידי אלה שהיו על אקסודוס, ושכאופן בלתי נמנע, נתנו עם חלוף השנים ערך שונה לחלקם באירועים שהם בעלי חשיבות עצומה בהיסטוריה של מדינת ישראל.

היו גם קשיים אחרים. חשיפת חלקם של ה-MI6, שירות המודיעין החשאי, ושל 'חידת הסיור הארץ ישראלית' של הצי המלכותי באירועים, לא הייתה הפחותה ביניהם. אני מודה כאן לאלה שעזרו לי כשני נושאים אלה. בהתחשב במגבלות שהטילה 'פקודת הסודות הרשמיים של בריטניה' על מה שיכלו לאשר, התגלה המידע שסיפקו לי כבעל ערך רב.

שלושה אחרים דאויים לאזכור כאן: יורם קניוק, רות גרובר ודיוויד סי. הולי. הביוגרפיה של יוסי הראל שנכתבה על ידי קניוק, אף כי היא סותרת הרבה ממה שנכתב עליו לפני כן, מציבה אותו במקומו. רות גרובר, כעת בת 98, הייתה אחד העיתונאים הרבים שכיסו את השלבים האחרונים במסעה

- ADM - 19402 M983 D3 RoP Nov 45
 ADM - 19422 M1115 15th CS RoP Dec 45
 ADM - 19433 M01180 15th CS RoP Feb 46
 ADM - 19501 M1761 Sale of HDMLS to Palestine
 ADM - 19508 M1826 15th CS RoP Jan 46
 ADM - 19518 M01991 AGIOS IOANNIS
 ADM - 19532 Interceptions May-Aug 46
 ADM - 19559 MO2401 CinC Med RoP Jan-Mar 46
 ADM - 19560 MO2403 Med Stn RoPs Jun 46
 ADM - 19563 MO2419 Med Cmd RoP Mar 46
 ADM - 19566 MO2425 Med Stn RoP Jan 46
 ADM - 19567 MO2426 Med Stn RoP Apr 46
 ADM - 19582 MO2603 GOFFE
 ADM - 19615 CinC Med RoP Aug-Sept 46
 ADM - 19856 Summary of Jewish Immigration into Palestine by Sea
 ADM - 20671 CinC Med Flt RoP Feb 47
 ADM - 20677 CinC Med No 2288 Med 47/001415/6/16 date 30 Aug 47
 ADM - 20684 Return of Illegal Immigrants to France
 ADM - 20685 *President Warfield*
 ADM - 20730 RoP RAD Med Apr 47
 ADM - 20777 Behaviour on Passage
 ADM - 20778 HofC Statement
 ADM - 20789 Palestine Illegal Immigration Policy post *Warfield*
 ADM - 20917 Note to PM pre *Warfield*
 ADM - 21106 Maritime International Law: Diversion and Detention of
 Vessels on the High Seas
 ADM - 21108 VIVARA
 ADM - 1705 Palestine Immigration
 ADM - 1706 Immigration into Palestine
 ADM - 1711-1714 Action against Jewish Organisations
 ADM - 1720-1721 Ditto
 ADM - 1793-1801 Palestine Immigration
 ADM - 1802-1804 Measures Taken to Counteract Illegal Immigration
 ADM - 1812-1813 Illegal Immigration
 ADM - 2367-2369 Palestine Immigration
 ADM - 2371-2383 Measures Taken to Counteract Illegal Immigration

- Government Press Office, Jerusalem
 Imperial War Museum, London
Jerusalem Post Archives
 Little Hart Centre for Military Archives, Kings College, London
 Middle East Archives, St Antony's College, Oxford
 National Archives, Washington, DC
 National Records (formerly Public Records Office), Kew, Surrey
 Naval Historical Branch, Ministry of Defence, Portsmouth (for Palestine
 Patrol)
 Netherlands Institute for War Documentation, Amsterdam
 Palestine Post Archives, Jerusalem
 Records of the Port Authority of Haifa
 Records of the Port-de-Bouc Administration
 Records of the port of Sète Administration
 Service History of Royal Navy Warships in World War Two, London
 South West Maritime History Society, UK (for HMS *Childers*)
 State Archives, State of Israel, Jerusalem
 Steamboat Historical Society of America, Baltimore
 United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
 US Maritime Commission, Washington, DC
 Weizmann Archives, Israel
 Yad Vashem Holocaust Memorial Museum, Jerusalem

תיקים משודיים

רשומות האדמירליות 1935-1947

- ADM - 14671 Recruitment of Palestinians
 ADM - 18521 M09777 Future of Admiralty Establishments and Naval
 Requirements in Levant, EM, Red Sea and Suez Canal Areas after the
 War
 ADM - 18542 M010248 CinC Med - Peacetime Policy of the Med Fleet
 ADM - 18560 Naval Command in the Mediterranean
 ADM - 18584 FOLEM RoPAug 45
 ADM - 19358 FOLEM 169/00184/8 date 30 Jan 46 - RONDINE
 ADM - 19377 M688 FOLEM RoP Oct 45
 ADM - 19401 M0974 FOLEM RoP Dec 45

רשומות משרד המלחמה 1947-1940

10260

169 1945

169 19744

169 22956

מבחר דיווחי חדשות 1961-1945

'An Old Ship's Big Moment', *Washington Post*, 17 July 1967

'Baltimore Ship Reported off Palestine with Refugees', *Baltimore Sun*, 18 July 1947

'Ban Hits Refugee Ship', *New York Times*, 10 August 1947

'Bay Vessel Enters Maritime Hall of Fame: SS President Warfield Inducted at US Merchant Marine Academy', Cambridge, Maryland, *Daily Banner*, 4 June 1987

Bower, Alex, 'Wonderful Warfield', *Army Transportation Journal*, July 1945

Boylan, W.P., 'Affidavit - Loss of the Yorktown', *Sea Breezes*, May 1946, pp.299-301

'British Assailed on Refugee Threat', *New York Times*, 22 August 1947

'British Bring Ex-Bay Liner into Haifa after Long Fight', *Baltimore Sun*, 19 July 1947

'British Fight Terrorists in Jerusalem: Holy Land Disorders Follow Deportation of Warfield's Passengers', *Baltimore Sun*, 21 July 1947

Brown, Alexander C., 'Exodus 1947: An Interim Report on the Career of the Steamer President Warfield', *American Neptune*, April 1948, pp. 12 7-31

Burgess, Robert H., 'Fightin' Steamboats', *Shipyards Bulletin*, Newport News, May 1946

'Chesapeake Boat Now on Seine River Run', *Baltimore Sun*, 18 June 1945

'Convoy Maniac', *Log Line*, Winter 1948 (Vol.3, No.4), pp.22-4

'Day by Day' (article on the Chesapeake Bay), *Baltimore News-Post*, 25 May 1940

'Exodus Head Calls Battle a Mistake', *New York Times*, 11 September 1947

'Exodus Is Home Again', *Norfolk Virginian-Pilot*, 18 November 1947

'Exodus Refugees Get an Ultimatum', *New York Times*, 22 August 1947

ADM - 2384-2389 Illegal Immigration

ADM - 2393 Illegal Immigration

ADM - 2396-2402 Illegal Immigration

ADM - 2404 Illegal Immigration

ADM - 61802 Palestine - Immigration

רשומות משרד המושבות 1948-1945

CO - 23 96

CO - 24 282

CO - 26 96

CO - 65 5

CO - 65 7

CO - 65 8

CO - 65 10

CO - 66 15

CO - 66 56

CO - 67 4

CO - 93 15

CO - 128 2

CO - 129 2

CO - 129 9

CO - 537 1710

CO - 537 1726

CO - 537 2290

CO - 733 429

CO - 733 430

CO - 733 439

CO - 733 445

CO - 733 455

CO - 733 457

CO - 733 461

רשומות משרדיות של הקבינט 1947-1945

COR - 24 27

- 'USS Warfield Back Home from War', *Baltimore Sun*, 26 July 1945
- 'Violence Threatens Development of Palestine', *New York Times*, 3 August 1947
- 'Warfield Repairs Almost Done', *Baltimore Evening Sun*, 21 March 1947
- 'Warfield Seen under Scrutiny: Ex-Bay Liner Said to Carry Jews in Mediterranean', *Baltimore Sun*, 14 July 1947
- 'Whistle's History Loud and Clear', Hagerstown, Maryland, *Herald Mail*, 22 May 1994
- 'Willie Harris, Bay Boat Waiter to Notables, Dies. A Son of Bay Line Veteran, His Rolling-R Dinner Call Became Famous', *Baltimore Evening Sun*, 15 September 1942
- 'Zionist Abduction of Jews Alleged', *New York Times*, 6 September 1947
- 'Zionists Denounce Seizure of Vessel', *New York Times*, 25 July 1947

- 'Exodus Zionists May Face Charge', *New York Times*, 30 August 1947
- 'Ferry to Palestine - Twentieth Century Exodus', *Norfolk Virginian-Pilot*, 17 April 1960
- 'Former Favorite Bay Steamers Battled Nazi Wolf Packs in World War II', *Daily Press*, Newport News, 25 September 1960
- 'French Bar Using Force on Refugees', *New York Times*, 31 July 1947
- Hardy, A.C., 'More Reminiscences of the Honeymoon Fleet', *Sea Breezes*, December 1946, pp. 402-5
- Hess, Jean B., 'Last of Their Kind', *Sea Breezes*, July 1961
- Hulen, Bertram D., 'Futile US Appeal on Exodus Bared', *New York Times*, 11 August 1947
- 'It Began in Baltimore Twenty Years Ago', *Baltimore News-American*, 15 January 1967
- Item on the wartime history of *President Warfield*, 'Steamboat Bill of Facts', *Journal of the Steamboat Historical Society of America*, No.17, Flushing, New York, August 1945
- 'Last Convoy Ships Back from Europe: Sailors Swarm Ashore at Norfolk after Seeing Service in Invasion of France', *New York Times*, 26 July 1945
- 'Model to Honor "Exodus" Ship', *Baltimore Sun*, 13 July 1967
- 'Ocean Odyssey: "Skimming Dishes" Atlantic Battle with U-boat Pack', *Shipping World*, 13 June 1945, pp. 663-5
- 'Odyssey of Frustration Began Five Years Ago with Ship Leaving Here', *Daily Press*, Newport News, 24 February 1952
- 'Old Bay Line Gets Up Steam', *Baltimore Evening Sun*, 19 February 1940
- 'On the "Exodus 1947"', *Jewish Frontier*, May 1957, and 'The Return Voyage', June 1957
- 'Palestine-Bound Mystery Ship', *New York Times*, 6 March 1947
- 'Refugees Being Returned to France', *New York Times*, 21 July 1947
- Ritzer, Stanley (as told to Peter Micholmore), 'I Ran the Blockade to Palestine: The True Story of the Exodus', *Argosy*, February 1960, Vol.350, No.2, pp.19-21 and 78-80
- 'Terrorist Tension Reaches New High as Refugees Sent to France', *New York Times*, 22 July 1947
- The Three Lives of the Old Bay Line's President Warfield: Bay Boat, Warship, Then the Famous Exodus - But the End Has Come', *Baltimore Sun*, 9 February 1964
- 'They called it the "Honeymoon Fleet" Convoy', *Sea Breezes*, May 1946
- Timewell, H.C., 'Exodus 1947 Takes on Her Cargo', *American Neptune*, Vol.9, No.4, October 1949, pp.300-301
- Untitled article on S. Davies Warfield, *Baltimore News-Post*, 1 March 1941

- Dalton, Hugh, *High Tide and After: Memoirs 1945–1960* (London, Frederick Muller, 1962)
- Dekel, Efraim, *Shai: The Exploits of Hagana Intelligence* (London and New York, Thomas Yoseloff, 1959)
- Documents on German Foreign Policy 1918–1945*, Series D, Vol.V: Poland, the Balkans, Latin America, The Smaller Powers, June 1937-Mar 1939 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1953)
- Documents on German Foreign Policy 1918–1945*, Series D, Vol.VI: The Last Months of Peace March-August 1939 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1956)
- Documents on German Foreign Policy 1918–1945*, Series D, Vol.XII: The War Years Feb 1-June 22, 1941 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1962)
- Documents on German Foreign Policy 1918–1945*, Series D, Vol.XIII: The War Years June 23, 1941-Dec 11, 1941 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1964)
- Drummond, Ian, *Imperial Economic Policy 1917–1939, Studies in Expansion and Protection* (London, Allen and Unwin, 1974)
- Foot, Hugh, *A Start in Freedom* (London, Hodder and Stoughton, 1964)
- Gilbert, Martin, *Auschwitz and the Allies* (London, Hamlyn paperback edn, 1983)
- Gilbert, Martin, *Churchill: A Life* (London, Heinemann, 1991)
- Gilbert, Martin, *Exile and Return: The Emergence of Jewish Statehood* (London, Weidenfeld and Nicolson, 1978)
- Gilbert, Martin, *Winston Spencer Churchill*, Vol.VII: *The Road to Victory, 1941–1945* (London, Heinemann, 1986)
- Gilbert, Martin, *Winston Spencer Churchill*, Vol.VIII: *Never Despair, 1945–1965* (London, Heinemann, 1988)
- Gitling, Jan, *Conquest of Acre Prison* (Tel Aviv, Hadar, 1962)
- Gruber, Ruth, *Destination Palestine* (New York, Current Books, 1948)
- Gruber, Ruth, *Exodus 1947: The Ship That Launched a Nation* (New York, Union Square Press, 1999)
- Habas, Bracha, *The Gate Breakers* (New York, Theodor Herzl Foundation, 1963)
- Halamish, Aviva, *The Exodus Affair: Holocaust Survivors and the Struggle for Palestine* (London, Valentine Mitchell, 1999)
- Hart, Kitty, *Return to Auschwitz* (London, Sidgwick & Jackson, 1981)
- Hirst, David, *The Gun and the Olive Branch: The Roots of Violence in the Middle East* (London, Faber and Faber, 1977)
- Hirszowicz, Lukasz, *The Third Reich and the Arab East* (London, Routledge and Kegan Paul, 1966)
- Hochstein, Joseph M., and Greenfield, Murray S., *The Jews' Secret Fleet* (New York, Gefen Publishing House, 1999)

ביבליוגרפיה נבחרת

- Antonius, George, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement* (London, Hamish Hamilton, 1938; New York, G.P. Putnam's Sons, 1946)
- Attlee, Clement Richard, *As It Happened* (London, William Heinemann, 1954)
- Avriel, Ehud, *Open the Gates: A Personal Story of 'Illegal' Immigration to Israel* (New York, Atheneum, 1975)
- Barbour, Nevill, *Nisi Dominus: A Survey of the Palestine Controversy* (London, Harrap, 1946)
- Bauer, Yehuda, *From Diplomacy to Resistance: A History of Jewish Palestine 1939-45* (Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1970)
- Begin, Menachem, *The Revolt: Story of the Irgun* (New York, Henry Schumann, 1951)
- Bell, J. Bowyer, *Terror Out of Zion: Irgun Zvai Leumi, LEHI and the Palestine Underground, 1929-1949* (New York, St Martin's Press, 1977)
- Ben-Gurion, David, *Rebirth and Destiny of Israel* (New York, Philosophical Library, 1954)
- Bentwich, Norman and Helen, *Mandate Memories 1917–1948* (London, Hogarth Press, 1965; New York, Schocken Books, 1965)
- Birkenhead, F.W.F.S., 2nd Earl of, *Halifax: The Life of Lord Halifax* (London, Hamish Hamilton, 1965)
- Blum, John Morton, *From the Morgenthau Diaries* (Boston, Houghton Mifflin Company, 1959)
- Churchill, Winston, *The Second World War*, 6 vols (London, Cassell, 1948/53)
- Cohen, Gavriel, *Churchill and Palestine 1939–1942* (Jerusalem, Yad Izhak Ben-Zvi Publications, 1976)
- Cohen, Geula, *Woman of Violence: Memoirs of a Young Terrorist 1943–1948* (London, Rupert Hart-Davis, 1966)
- Cohen, Michael J., *Palestine: Retreat from the Mandate* (London, Elek, 1978)
- Crossman, Richard, *Palestine Mission: A Personal Record* (London, Hamish Hamilton, 1947; New York, Harper & Brothers, 1947)
- Crum, Bartley C., *Behind the Silken Curtain: A Personal Account of Anglo-American Diplomacy in Palestine and the Middle East* (New York, Simon and Schuster, 1947)

- Holly, David C., *Exodus 1947* (Annapolis, Maryland, Naval Institute Press, 1995)
- Jefferies, Charles, *The Colonial Police* (London, Max Parrish, 1952)
- Joseph, Bernard, *British Rule in Palestine: A Timely Study by the Military Governor of Jewish Jerusalem* (Washington, DC, Public Affairs Press, 1948)
- Joseph, Bernard, *The Faithful City: The Siege of Jerusalem, 1948* (London, Hogarth Press, 1962)
- Kaniuk, Yoram, *Commander of the Exodus* (New York, Grove Press, 1999)
- Lamb, Richard, *Churchill's Cold War: The Politics of Personal Diplomacy* (New Haven, Conn., and London, Yale University Press, 2002)
- Liebreich, Fritz, *Britain's Naval and Political Reaction to the Illegal Immigration of Jews to Palestine 1945-48* (London, Routledge, 2005)
- Mardor, Munya M., *Haganah* (New York, New American Library, 1957)
- Marrus, Michael, *The Holocaust in History* (London, Penguin Books, 1989)
- Morris, Benny, *1948: The First Arab-Israeli War* (London and New Haven, Yale University Press, 2008)
- Ponting, Clive, *Churchill* (London, Sinclair-Stevenson, 1994)
- Stewart, Ninian, *The Royal Navy and the Palestine Patrol* (London, Frank Cass, 2002)